

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2016 Yıl: 82 Sayı: 949 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2016 Yıl: 82 Sayı: 949 ISSN: 1300-1450

2016 Yılı Kutlu Olsun

KARINCA

YIL: 82 Sayı: 949
Ocak 2016
ESN: 84 + 954

Tüm hakları saklıdır. Her hakkı saklıdır. Her hakkı saklıdır.

Bu sayıdaki yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazılarımızda yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Sayıda.....

Başvuru.....	1
TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI (TİKA) BAĞLIKLARI ZİYARETİ.....	2
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU VE HİTİT ÜNİVERSİTESİ SUNULMUŞ İKİLEK YÜKSEKOKULU İŞBİRLİĞİNDE "EKONOMİK KALKINIMIN TEMELİ KOOPERATİFLER" KONULU PANEL DÜZENLEDİ.....	4
MUZIKLA YAYLI KOOPERATİFLERDE YÖNETİM VE DİNİ ETİK KURULLARININ İBRASI.....	10
HAYRAN YAYLI KONUT KOOPERATİFLERİ.....	17
EMİNE ERDEM ÇALIŞANLARIN RİSK ALIŞI.....	20
EMER ANDOĞAN M. YILMAZ İZMİR'DE BİR GEMİ HİLE KİMLİK ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN (2).....	24
SALİM TAYIRAK HÜLUS ARTIŞI VE ÇEVRE KIRILIMI.....	28
SERKAN MURAT TÜRK TİCARİETİ ANHİMİNDE TASFİYE KONULUHA İLGİLİ DÜZENLEMELER.....	32
VİCEKİT POYRAZ AN İYİ BİR BİLEŞİM DEĞERLEMLERİNDE SAKLIK SİSTEMİ VE SAKLIK SİSTEMİ İLE İLGİLİ SON DÖNEM DE YAŞANAN TARİHÇELER.....	34
YEMİN SADIĞILAR TARHIDA YENİ İÇTİME MODELİ BİR ALİ ÇİFTLİĞİ VE DİNİ ETİK ORTAKLIĞI.....	37
YEMİN SADIĞILAR ESKİ TÜRKLERDE İKİ TARAF HAYAT.....	43
ZAFER SÖLÜK TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT İZLEMİNİN KURUMSAL KOORDİNASYON SORUNU.....	47

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yard.	: Prof. Dr. Nurettin PARLIT
Muhasep. Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Hilmi KAVRUK
Üye	: Prof. Dr. Nall ÖZTAŞ
Üye	: Prof. Dr. Emre AYDOĞAN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Hacı ÖZDOĞRU
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadri ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETLEME KURULU

Prof. Dr. Adnan TEPECİK
Dr. Erol DEMİR
Turgut AŞIRNASLIĞIL

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYŞİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İnan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergimize gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından meblağ yetiştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakterleriyle yazılması
4. Terimleri yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfa olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiyeye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

BAŞYAZI

Değerli kooperatif dostları;

Karınca Kooperatif Postası'nın 2016 yılına ait ilk sayısında siz kooperatif dostlarınızı muhabbetle ve umutla selamlıyorum. 2015 yılını bitirirken Aralık sayımızda 2016 yılının tüm milletimize hayırlar getirmesini, sağlıklı ve mutlu bir yıl olarak yaşanması temennisini en kalbi duygularıyla paylaşmıştık. Ancak 2016 yılının bu ilk günlerinde de gün geçmiyor ki yüreğimizi sızlatan haberler gelmiyor olsun.

Her gün terör örgütü PKK'nın hain ve kallesiz eylemlerinde şehit olan güvenlik güçlerimiz ve sivil vatandaşlarımıza ait haberler yazılı ve görsel medyanın ilk gündemi olmaya devam ediyor.

Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgemizin bazı yerleşmelerinde sözde özyönetim safsatası ile başlayan ve apaçık Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne yönelik saldırılar karşısında devlet, kamu düzeninin yeniden ihdas edilmesi için etkin bir şekilde terörle mücadelesini devam ettirmektedir.

Terör örgütünün son dönemde strateji değiştirerek kırsal alandan kentsel yerleşmelere taşıdığı eylemlerine karşı topyekün yürütülen terörle mücadele sürecinde bazı akademisyenlerin imzası ile kamuoyu ile paylaşılan bildiri son günlerde siyasi ve akademik alanda en çok konuşulan konulardan biri olmuştur. Özetle terör örgütü PKK'ya karşı yürütülen operasyonlarda devleti suçlayan ve terör örgütünü aklamaya çalışan bu bildiri karşısında tüm milletimizin topyekün ve tek yürek olarak tepkisini ortaya koyması gerekmektedir.

Zira Türk milleti ve devleti, tarihimizdeki en ağır saldırılardan biriyle yüz yüzedir. PKK terör örgütü, şehir ve mahallelerimizi işgale teşebbüs cüretini göstererek milli varlık ve birliğimize açıkça meydan okumaktadır. Gün geçmiyor ki, Anadolu'daki sıvasız evlere şehadet haberlerinin ateşi düşmesin. Milletçe her gün kurşunlanıyor, her gün katlediliyor.

Ancak saldırılar yalnızca güvenlik güçlerimizin, masum vatandaşlarımızın tertemiz sinelerini hedef almıyor. Eli kanlı canileri daha da çoğaltmak için seferber edilen propaganda çarkı, yalanlarını pervasızca kusuyor.

Akademik unvanlarını Türk milleti ve devletine duydukları ideolojik kinin paravanı haline getiren kesimlerin yayınladığı örgüt bildirisi, bu taarruzun daha da hız kazanarak devam edeceğini gösteriyor. İçinde tek doğru cümle bulunmayan iftira manifestosu, üniversite tarihimize sürülmüş kapkaranlık bir lekedir. "Barış" gibi ilkeleri, terörü mazur ve meşru göstermek arzusuyla kirli namlulara sürenler, öncelikle insanlığın ulvi değerlerini katlediyorlar.

Türk Kooperatifçilik Kurumu mensupları olarak bizler de terör örgütü ve işbirlikçilerinin hain saldırılarını lanetliyor, bölge halkının refah ve huzurunu temin ile ülkemizin birlik-beraber-

liğini korumak için hukukun çizdiği çerçevede azami hassasiyetle yürütülen mücadeleyi desteklediğimizi ilan ediyoruz. Biliyor ve inanıyoruz ki, teröre karşı milletçe yürek yüreğe sergileyeceğimiz güçlü dayanışma, ufkumuzda biriken kara bulutları dağıtmaya yetecektir.

Cenab-ı Allah'ın izniyle bu ateş çemberinin de parçalandığını göreceğiz. Milli birlik ve bütünlüğümüze yönelen her türlü saldırı bu milletin kardeşlik şuurunu ve birlikte yaşama azmi karşısında her daim başarısız olmaya mahkûmdur.

Bu vesile ile Türk Milletinin varlığı ve birliği Türk Devletinin bekası için bu toprakları yurt tutmak uğruna canlarını feda eden şehitlerimize Allah'tan rahmet geride bıraktıkları yakınlarına başsağlığı diliyorum. Ruhları şad mekânları cennet olsun. Gazilerimize de Yüce Yaradandan acil şifalar temenni ediyorum.

Değerli dostlar;

Dergimizin 949. Sayısında bu ay siz okuyucularımızla toplam on adet yazıyı buluşturuyoruz.

Serbay MORAY'ın Yeni Türk Ticaret Kanunu ile tasfiye sürecine ilişkin olarak getirilen düzenlemelerin kooperatiflerce bilinmesinde fayda olduğu düşüncesi ile kaleme aldığı "Türk Ticaret Kanununda Tasfiye Konusuna İlişkin Düzenlemeler" isimli yazısı, Emrah ERDEM'in "Çalışanların Risk Algısı" isimli yazısı, Yaşar ŞİMŞEK'in "Eski Türklerde İktisadi Hayat" isimli yazısı, Zafer SÖYLEMEZ'in "Türkiye'de İstihbarat Mekanizmalarının Koordinasyon Sorunu" isimli yazısı, Hasan YAYLI'nın "Konut Kooperatifleri" isimli yazısı, Mustafa YAVUZ'un "Kooperatiflerde Yönetim Ve Denetim Kurullarının İbrası" isimli yazısı, Salih TOPRAK'ın "Nüfus Artışı Ve Çevre Kirliliği" isimli yazısı, Vedat POYRAZ'ın "Amerika Birleşik Devletleri'nde Sağlık Sistemi Ve Sağlık Sistemi İle İlgili Son Dönem De Yaşanan Tartışmalar" isimli yazısı, Vedat SADİOĞLU'nun "Tarımda Yeni İşletme Modelleri; Aile Çiftçiliği Ve Üretim Ortaklığı" isimli yazısı, Enver AYDOĞAN ve M. Yelda Erdoğan BEDÜK'ün "Osmanlı Devleti Çalışma Hayatında Kadın" isimli yazısı bu sayıda siz kıymetli okuyucularımızla buluşturduğumuz yazılardır.

Karınca dergimizin muhtevasını oluştururken dergimize gönderilen Kooperatifçilik temasını taşıyan yazılar öncelikli olarak değerlendirilmekte ve dergi içeriğinin izin verdiği ölçüde de sosyal bilimlerin diğer alanlarındaki yazılara yer verilmektedir. Bu bağlamda özellikle Türkiye'deki Kooperatiflerin sorunları, çözüm önerileri ve özellikle de Kooperatiflerimize ait başarı öyküleri ile Kooperatif tanıtım yazıları bundan sonraki yayın politikamızda önceliğimizi oluşturmaya devam edecektir. O nedenle siz değerli okuyucularımızın önceliklerimiz konusunda bizlere yazı desteği sağlaması son derece önemlidir.

Her zaman olduğu gibi yenilikçi ve zengin bir muhteva ile hazırlamaya çalıştığımız Karınca dergisinin 949. Sayısının siz değerli kooperatif dostları için yararlı olacağını umut ediyorum. Daha zengin içerikli yeni sayılarımız için katkılarınızı beklediğimizi hatırlatarak hepimize sağlıklı, mutlu ve bol kazançlı günler diliyorum

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI (TİKA) BAŞKANLIĞI ZİYARETİ

Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Nurettin PARILTI, Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Dr. Hikmet KAVRUK, Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ ve Prof. Dr. Enver AYDOĞAN, Türk Dünyası Kooperatifler Birliği'nin kurulması ve 2017 yılında 22. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi'nin Türk ve Akraba Topluluklarının birinde yapılması amacıyla TİKA Başkan Yardımcısı Süreyya POLAT ile görüşmede bulundular.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU VE HİTİT ÜNİVERSİTESİ SUNGURLU MESLEK YÜKSEKOKULU İŞBİRLİĞİNDE “EKONOMİK KALKINMANIN TEMELİ KOOPERATİFLER” KONULU PANEL DÜZENLENDİ

Türk Kooperatifçilik Kurumu
ve
Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek
Yüksek Okulu (MYO) işbirliği
ile
“Ekonomik Kalkınmanın Temeli
Kooperatifler”
konulu panel düzenlendi.

Sungurlu Özel İdare Konferans Salonunda düzenlenen panele, Sungurlu Belediye Başkan Vekili Osman KOCA, Hitit Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mustafa BIYIK, Sungurlu Belediye Başkan Yardımcısı Ahmet YILMAZ, Sungurlu Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd. Doç. Dr. Kubilay KARACİF, Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Tarım ve Köy

İşleri Bakanlığı Eski Müsteşarı Hüs-nü POYRAZ, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi ve Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Enver AY-DOĞAN, Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hakan REY-HAN, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Başmüfettişi Yusuf ÜSTÜN, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, davetliler ve Sungurlu Meslek Yüksekokulu öğrencileri katıldı.

Saygı duruşu ve İstiklâl Marşı'nın okunması ile başlayan panelin açılış konuşmasını Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd. Doç. Dr. Kubilay KARACİF yaptı.

Kooperatiflerin, ortak ekonomik istekler, ihtiyaçlar ve bunları gidermek için, işletmeler yoluyla gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturdukları özel teşkilatlar olduğunu söyleyen Karacif, konuşmasında, " Kooperatifler tüm ülkelerde mevcuttur ve dünya çapında yaklaşık 1 milyardan fazla insana hizmet ettikleri tahmin edilmektedir.

Birçok farklı biçimde, birçok farklı sektörde kooperatifler bulunmaktadır. Kooperatifler ihtiyaç

duydukları her yerde kurulabilme avantajına sahip olmaları nedeniyle, yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araçlardır. Ayrıca birçok sosyal, ekonomik destek sistemlerine, eğitim, sağlık, sigorta, kredi ve diğer gerekli hizmetlere erişim sağlamada önemli katkılarda bulunmaktadır. Kooperatifler bireylerin, özellikle yoksul insanların, tek başlarına elde edemedikleri zor olan ürünler ve hizmetler için katma değer yaratırlar.

Bu durum ortaklara ait kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olmaktadır. Kooperatifler kırsal kalkınmada da etkin rol oynamaktadırlar. Dünya çapında tarım ürünlerinin pazarlanmasında yüzde elli gibi bir paya sahiptirler.” dedi. Kooperatiflerin bir güç birliği olduğunu belirten Sungurlu Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd. Doç. Dr. Kubilay KARACİF, “Kooperatifler tek başına başaramadığını elbirliği ile başarmaktır. Kooperatifler bir çatı altında birleşerek iri ve diri olmaktadır.

Kooperatif bir başına imkansız görüneni omuz omuza vererek mümkün hale getirmektir. Güçlü olmak, ülkemizin gücüne güç katabilmek, biz olabilmek için her alanda işbirliği yapmamız, zorlukları elbirliği ile aşmamız ve gelecek için güç birliği yapmamız gerekiyor.

Kooperatifler de bunun güzel örneklerinden birisi. Ben kurulmuş olduğu 1931 yılından beri, bu alanda büyük hizmetlere imza atan Türk Kooperatifçilik Kurumu ile Yüksekokulumuzun bu programı birlikte düzenlemesinin de emeği geçen herkese ve panelistlerimize teşekkür ediyorum.” ifadelerini kullandı.

Daha sonra söz alan Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY ise Kurumun Kuruluşu, kuruluş amaçları ve kurumun yaptığı hizmetler hakkında bilgilendirmelerde bulunarak 21 Aralık Dünya Kooperatifler gününü kutladı. Ayrıca bu programın gerçekleşmesindeki katkılarından dolayı Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek Yüksekokuluna ve Sungurlu Belediyesine teşekkür etti.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Eski Müsteşarı Hüsnü Poyraz'ın oturum başkanlığını yaptığı panelin başlamasıyla söz alan Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi ve Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) İşletme Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Enver Aydoğan, “Türkiye Kooperatifleri içinde Bir Başarı Öyküsü: Konya Şeker-Torku Örneği” başlığı altında bilgi verdi. Aydoğan, pancar kooperatifleri ve Pankobirlik hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, Konya Şeker'in 1954 yılında faaliyete geçtiğini, 2000'li yıllardan sonra ise gözle görülür bir başarı hikayesinin bilinir hale geldiğini anlattı.

Konya Şeker'in ISO 500 (en büyük 500 firma) arasında son yıllarda hep ön sıralarda

olduğunu belirttikten sonra, Konya Şeker'in Di-
van-ı Lügatit Türk'ten aldığı ve ipeksi-ipek gibi
anlamlarına gelen Torku markasıyla ürünler
üretmeye başladığına vurgu yaptı.

Kendilerinin Konya Şeker-Torku'nun başarı öy-
küsünü araştırırken, Ekşi Sözlük'te kullanıcılar
arasından örneklemin seçildiğini ve Torku mar-
kasının ve ürünlerinin yıllar itibarıyla bilinirliği,
güvenirliği, tüketimi ve rekabetçi başarısının
arttığının ifade edildiğine dair yorumlara sık-
ça rastlandığını söyledi. Aydoğan, "Bir Ana-
dolu Kooperatifçilik hareketi ve kooperatifler
işletmesi olan Konya Şeker-Torku'nun, diğer
kooperatif yapılanmaları ve Kooperatifçilik iş-
letmeleri için örnek olabileceğini gözlemleye-
biliriz" dedi.

Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakül-
tesi (İİBF) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bö-
lümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hakan Reyhan
ise, "Sürdürülebilir Tarım ve Kooperatifçilik" ko-
nusunda katılımcılara bilgi verdi. Sürdürülebilir
Tarım ve Kooperatifçilik ile Ekolojik Kriz arasın-
da ciddi bağlantılar olduğunu belirten Reyhan,
" Ekolojik kriz içerisindeyiz bunu herkes kabul

ediyor fakat çözümü nedir? İki çerçeve çözüm
var.

Birincisi radikal bir çözüm. Bunu daha çok
çevreciler gündeme getiriyor. Diyorlar ki, bü-
tün sorunun nedeni kapitalizmdir. Dolayısıyla
kapitalizmi ortadan kaldırırsak, yeni bir eko-
lojik düzen, toplum ortaya çıkartırsak sorun
kökten çözülecektir. İkinci bir yaklaşım var
ki daha realist ve uygulanabilir bir yaklaşım.
O da sürdürülebilir kalkınma çerçevesindeki
yaklaşım ki Kyoto protokolü de bunun bir
göstergesidir.

Bu yaklaşım da derki, ekolojik bir kriz içerisin-
deyiz. Kapitalizmde bunun nedenidir. Doğru,
fakat insanlıkta belirli bir tüketim seviyesine
geldi. İnsanları artık cep telefonu kullanmadan
yaşatamazsınız. Ya da bankacılık sektörünü
yok edemezsiniz. Dolayısıyla mevcut üretim
düzenini de koruyalım. Ama bu üretim düzeni-
ni korurken, ekolojik düzeni de yok etmeyelim.
Yani ekolojik bir denge oluşturalım.

Tabii bu çok zor bir iş. Ama en gerçekçi çözüm
de bu olarak gözüküyor. Özellikle 1990 yılların

sonunda başlayıp 2008-2009 yıllarında iyice gündeme gelen, Arap Baharı denilen eylemlerin temeli de budur. Gıda sıkıntısıdır.

Bu da ekolojik krizin bir yansımasıdır. Geleneksel çiftçilik yöntemlerinin yok olma nok-

tasına geldiği aşamada, sürdürülebilir tarım gündeme geliyor. Sürdürülebilir tarım ilkesi, mevcut üretimi sürdürmek gerekir.

Çünkü açlık ve yoksulluk bir vakadır. Ama bunu yaparken de tarımın var olduğu eko-

lojik sistemi yok etmeyelim diyor. ”dedi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Başmüfettişi Yusuf Üstün “Yeni Nesil Kooperatifler ve Yeni Kooperatifler Kanunu” konularında katılımcılara bilgi verdi. Türkiye’deki kooperatiflerin sayısının, dünyadaki kooperatiflerin yüzde onu kadar olduğunu belirten Üstün, “Aslında ciddi bir kooperatifçilik potansiyelimiz var.

Ama içerik olarak böyle bir kooperatif yapımız yok. Niye kooperatif, kooperatif diyoruz burada. Dünyanın kalkınmış ülkelerine baktığımız zaman, kooperatifçiliği çok ciddi bir teknik olarak kullandıklarını görüyoruz. Sermayenin birleşmesini ve yatırıma dönüşmesini sağlayan mekanizma kooperatiftir. Kooperatifleri her alanda kurabilirsiniz.

Rakamlara baktığımız zaman, kooperatifçiliğin ne kadar önemli olduğunu görürsünüz. Ülkemizde sadece, yapı kooperatifi, esnaf kefalet kooperatifleri değil her alanda kooperatifleşmemiz gerekiyor.” diye konuştu.

Program sonrasında Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY’a ve panelistlere plaket takdimi yapıldı. Ayrıca Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY da, Sungurlu Belediye Başkan Vekili Osman KOCA’ya ve Sungurlu Meslek Yüksekokulu Müdürü Yrd. Doç. Dr. Kubilay KARACIF’e plaket takdim etti.

Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri, panel öncesi Sungurlu Belediye Başkanı Sayın Abdulkadir ŞAHİNER’in verdiği öğle yemeğine katılarak ardında Sungurlu Belediye Başkanlığı’nı ziyaret ettiler. Burada, Sungurlu ilçesi hakkında verilen bilgilerden sonra ilçeyi sembolize eden asırlardır ilçede ayakta kalan saat kulesi maketi hediyelerini aldılar. Birlikte resimler çekindiler.

Panel sonrası ise yine Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri, Sungurlu Meslek Yüksek Okulu (MYO)’nu ziyaret ederek, Müdür Karacif’ten bilgiler alarak samimi bir veda ile “yeniden görüşmek dileğiyle” ayrıldılar.

KOOPERATİFLERDE YÖNETİM VE DENETİM KURULLARININ İBRASI

Mustafa YAVUZ*

1. GİRİŞ

Sözlük anlamı olarak ibra; “aklama, temize çıkarma, beri kılma, beraat etme, aklanma, borçtan kurtarma” anlamlarına gelmektedir¹. Kooperatiflerde ibra, hesap dönemi içerisinde gerçekleşen işlem ve faaliyetler ile bunların sonuçlarının, yönetim kurulu ve denetim kurulu üyeleri açısından bir sorumluluk taşımadığının kooperatif tarafından kabul edilmesi, kendilerinden tazminat dâhil herhangi bir talebin olmadığını beyan edilmesi ve güven açıklamasında bulunulmasıdır.

İbra, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sorumluluklarını ortadan kaldırdığı gibi yaptıkları işlemlerin, aldıkları kararların ve izledikleri politikaların benimsendiği ve onlara duyulan güvenin devam ettiği anlamı da taşımaktadır². Öğretide ibranın hukuki niteliği ile ilgili hakim görüş, “menfi borç ikrarı” olduğu yönündedir. Şekli açıdan ise ibra, tek taraflı yenilik doğuran hukuki işlem niteliğindedir. İbranın hukuki olarak sonuç doğurması için ibra edilenin kabul etmesi gerekli değildir.

Bu çalışmada, kooperatiflerde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrası hususu tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. İBRANIN TARAFLARI

2.1. İbra Eden (Genel Kurul)

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa³ (KoopK) göre kooperatiflerde ibra kararı almaya yetkili

* *Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi,*
(mustafa.yavuz@gtb.gov.tr)

¹ Esat Şener, Hukuk Sözlüğü, Seçkin Yayınevi, Ankara 2001, s.313.

² Zühtü Aytaç, Anonim Şirketlerde İbra, Batider Yayınları, Ankara 1982, s.16.

³ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

organ genel kuruldur. Genel kurul bu yetkisini hiçbir organ veya temsilciye devir ve terk edemez (KoopK md. 42/II-2). İbra kararı, genel kurulun olağan toplantısında alınabileceği gibi olağanüstü toplantısında da alınabilir.

Genel kurul, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrasını kabul veya reddetmekte tamamen serbesttir.

2.1.1. İbraya İlişkin Toplantı ve Karar Nisabı

KoopK’da İbra kararı için özel (ağırlaştırılmış) bir toplantı ve karar nisabı öngörülmemiştir. Dolayısıyla ibra kararı olağan nisaplarla alınabilir. Bu kapsamda ibra kararı, kooperatife kayıtlı ortaklardan genel kurula katılma hakkına sahip olanların en az ¼’ünün şahsen veya temsilen hazır bulunduğu genel kurulda oylama sırasındaki mevcudun yarıdan fazlasının oyu ile alınabilir. İlk toplantıda toplantı nisabının sağlanamaması halinde müteakip toplantılarda aynı nisap aranır (KoopK md. 45/III, 51/I, Örnek Anasözleşme -ÖAS-).

2.1.2. İbra Oylamasına Katılamayacaklar

Yönetim kurulu başkan ve üyeleriyle kooperatifin işlerinin görülmesine herhangi bir surette katılmış olanlar, yönetim kurulunun ibrasına ait kararlarda oylamaya katılamazlar.

Bu kural denetçiler hakkında uygulanmaz. Ancak denetçiler kendi ibralarında oy kullanamazlar (KoopK md. 50/I, ÖAS). Görüldüğü üzere yönetim ve denetim kurulu üyelerinin kendi ibralarında oy kullanması yasaktır.

Söz konusu yasaklara uyulmaması ve kullanılan oyların sonucu etkileyecek nitelikte olması halinde alınan ibra kararı aleyhine iptal dava-

sı açılabilir. Ayrıca ortaklardan hiçbiri kendisi veya eşi ya da usul ve fûruu ile kooperatif arasında şahsi bir işe veya davaya dair olan görüşmelerde oy hakkını kullanamaz. İbra oylaması da bu yasak kapsamındadır.

Belirtelim ki, ibra edilmeyen yönetim ve denetim kurulu üyeleri, bu organlara aynı genel kurulda tekrar seçilemezler.

2.1.3. Azlığın Talebi Üzerine İbranın Geriye Bırakılabilmesi

KoopK'da genel kurulda ibraya ilişkin azlığa özel bir hak tanınmıştır.

Buna göre gündemde olmayan hususlar genel kurulda görüşülemezle birlikte, mezkûr Kanunun 46/III. maddesi uyarınca kooperatife kayıtlı ortakların en az 1/10'unun gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmeden önce yazılı teklifte bulunmaları halinde bazı hususlar genel kurula katılanların yarısından bir fazlasının kabulü gündeme alınabilir.

Bu hususlardan biri de bilanço incelemesi ve ibranın geriye bırakılmasıdır.

2.1.4. İbra Kararının Genel Kurul Kararıyla Kaldırılmaması

İbra kararı tek taraflı ve hukuki niteliği yenilik doğuran bir hak olduğundan, genel kurul daha önceden aldığı ibra kararını kaldıramaz.

Bu husus, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun⁴ (TTK) 558/I. maddesinde "İbra kararı genel kurul kararı ile kaldırılamaz. 445 inci madde hükmü saklıdır." şeklinde açıkça hükme bağlanmıştır.

Bahsi geçen kural, KoopK'nın 98. maddesi yollamasıyla kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır.

Bununla birlikte ibra, aynı zamanda bir genel kurul kararı olması nedeniyle, ilerleyen bölümlerde de açıklanacağı üzere, KoopK'nın 53. maddesi çerçevesinde ilgili genel kurul kararı hakkında iptal veya butlan davası açılabilir.

⁴ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

2.2. İbra Edilenler

KoopK'nın 42. maddesine göre genel kurulun devredilemez görevlerinden biri de "Yönetim ve denetim kurulunu ibra etmek"tir. Dolayısıyla ibranın muhatabı öncelikle yönetim ve denetim kurulu üyeleridir.

Bunların yanında, TTK md. 424, 546 ve 559 kapsamında kurucular, tasfiye memurları ve kooperatifte görevli yöneticiler de (müdürler) ibraya tabidir.

3. İBRANIN TÜRLERİ

3.1. Açık İbra

Genel kurulun gündem maddeleri arasında açıkça yer verilerek alınan bir ibra kararına öğretide "açık ibra" denilmektedir. TTK'ya ve ÖAS'lere göre genel kurulun olağan toplantı gündeminde yer alması gereken maddelerden biri de yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrasıdır.

Dolayısıyla yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrasına, genel kurulun gündem maddeleri arasında açıkça yer verilir.

Uygulamada da genellikle kooperatiflerin genel kurul gündeminde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrasına sarıh bir şekilde yer verilmekte ve söz konusu üyeler, bilançonun onaylanmasından ayrı olarak ibra edilmektedir.

3.2. Örtülü (Zimni) İbra

Örtülü ibra, bilançonun onaylanması ile kanun gereğince meydana gelen ibradır. Yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrası açıkça genel kurulun gündeminde yer almamasına karşın, bilançonun onaylanması kararı yönetici ve denetçilerin ibrası sonucunu doğurur.

Buna öğretide, "örtülü ibra" yanında "zimni ibra", "ibra sonucu" veya "ibra varsayımı" da denilmektedir. Örtülü ibrayı düzenleyen TTK'nın 424. maddesi, KoopK'nın 98. maddesindeki atıf dolayısıyla kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır.

Bahsi geçen maddede, 'bilançonun onaylanmasına ilişkin genel kurul kararının, kararda

aksine açıklık bulunmadığı takdirde, yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerin ibrası sonucunu doğurduğu, bununla beraber, bilançoda bazı hususlar hiç veya gereği gibi belirtilmemişse veya bilanço şirketin (kooperatifin) gerçek durumunun görülmesine engel olacak bazı hususları içeriyorsa ve bu hususta bilinçli hareket edilmişse onamanın ibra etkisini doğurmayacağı' hükme bağlanmıştır.

Her ne kadar hükümde sadece "bilanço" ibaresi kullanılmışsa da, söz konusu maddeyi, TTK md. 409/1 ile birlikte değerlendirmek gerekir.

Dolayısıyla, bilanço dışındaki diğer finansal tablolar (gelir tablosu) ile yönetim kurulu yıllık çalışma raporu, denetim kurulu raporu, kurulmuşsa hesap tetkik komisyonunca düzenlenen rapor, özel denetçi atanması halinde bu denetçinin tanzim ettiği rapor ile genel kurulda yapılan sözlü açıklamalar da bu kapsamda ele alınmalıdır.

Ancak ifade etmek gerekir ki, ilgili belgelerde bazı hususlar hiç veya gereği gibi belirtilmemişse veya bunlar kooperatifin gerçek durumunun görülmesine engel olacak bazı hususları içeriyorsa ve bu hususta bilinçli hareket edilmişse onama sonucunda yönetim ve denetim kurulu üyeleri ibra edilmiş olmaz.

Hükümde geçen "bilinçli hareket etmiş olma" ibaresi, "bilanço şirketin (kooperatifin) gerçek durumunun görülmesine engel olacak yanlış bir takım hususları içeriyorsa" ifadesi ile ilgilidir.

Peçelemenin bilinçsiz bir şekilde yapılması veya bilançoya konulan bir kalemin örneğin karşılık amacını aşan bir şekilde gerçek durumunun görülmesine engel olması, ibrayı engellemez.

Öte yandan, genel kurul gündeminde hem "ibra", hem de "bilançonun onanması" iki ayrı gündem maddesi halinde yer alıyorsa, bilançonun onanması ile organların ibrası arasındaki ilişki kesilmiş olur.

Bu durumda genel kurul toplantısında; bilanço onaylansa (kabul edilse) dahi, yönetim ve denetim kurulu üyeleri ibra edilmeyebilir.

Yönetim ve denetim kurulu üyeleri ibra edilmişse, bilançonun onaylanmaması ibra kararını ortadan kaldırmaz. İbra genel kurul gündeminde ayrı bir madde olarak yer alacaksa bu maddenin, "yönetim ve denetim kurulunca hazırlanan raporların okunması ve müzakeresi" ile "finansal tabloların okunması, müzakeresi ve tasdiki" gündemlerinden sonraya konulması faydalı olacaktır.

Sonuç olarak belirtelim ki, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrası açısından en uygun olan yöntem, "bilançonun onaylanması" ve "ibra" maddelerinin genel kurul gündemine ayrı ayrı konulmasıdır⁵.

3.3. Kuruluş İşlemlerinden Dolayı Özel İbra

Ayrı bir tür olarak değerlendirilmese de, kooperatif kurucularının ve ilk yönetim ve denetim kurulu üyelerinin kuruluş işlemlerinden dolayı ibralarının ayrıca ele alınması faydalı olacaktır. TTK'nın 559. maddesinde⁶, anonim ve limited şirketlerde kuruluş ve sermaye artırımına ilişkin işlemlerden dolayı farklı ibra yöntemi benimsenmiş ve ibrada zaman bakımından bir sınırlama öngörülmüştür.

Anılan hüküm, KoopK md. 98'de yapılan atıf dolayısıyla kooperatifler hakkında da caridir.

Buna göre kooperatiflerde kurucuların ve (ilk) yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, kooperatifin kuruluşundan doğan sorumluluklarının sulh ve ibra yoluyla kaldırılabilmesi için kooperatifin tescili tarihinden itibaren dört yıl geçmesi gerekmektedir.

Bu süre dolmadıkça kuruluşta doğan sorumluluk sulh ve ibra yoluyla kaldırılamaz.

Belirtilen sürenin geçmesinden sonra da sulh ve ibra ancak genel kurulun onayıyla geçerlilik kazanır.

Bununla birlikte, ortak sayısının onda biri (azlık/azınlık), sulh ve ibranın onaylanmasına karşı çıkarsa, dört yıl geçmiş olsa bile genel kurul tarafından ibra kararı alınamaz.

⁵ Cafer Tayyar Çöklü, Uygulamada Yapı Kooperatifleri, Omas Ofset, İstanbul 2001, s.264.

⁶ TTK'nın 559. maddesinin konusu, kuruluş ve sermaye artırımında ibra olmakla birlikte, kooperatifler hakkında sadece kuruluş açısından anılan hükmün uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bahsi geçen şartlara aykırı olarak genel kurulca alınan ibra kararı ise butlandır (geçersizdir).

Kurucular ve ilk yönetim ve denetim kurulu üyeleri, kuruluştan dolayı en az dört yıl boyunca sorumlu olmaya devam ederler.

Bu süre içerisinde, kooperatifin kendisi ve ortakları, ibra edilememiş olan kurucular ile yönetim veya denetim kurulu üyeleri hakkında kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde kuruluş dolayısıyla hukuki sorumluluk davası açabilir.

4. İBRANIN KAPSAMI

Kooperatiflerde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, bir hesap dönemi içerisindeki faaliyet ve çalışmaları genel kurul tarafından değerlendirilir ve sonucunda yöneticilerin ve denetçilerin ibra edilmesi veya ibra edilmemesi yönünde bir karar verilir.

Genel kurul, alacağı ibra kararında ibranın kapsamını belirleme, ibra kararını kişi, konu ve zaman bakımından sınırlama yetkisine sahiptir. Ancak getirilen sınırlama dürüstlük kuralına aykırı olamaz. Zira bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz.

Bu doğrultuda kooperatif genel kurulu, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin tümünü veya bir kısmını ibra etme hakkına sahiptir. İbra edilen yönetim ve denetim kurulu üyeleri sorumluluktan kurtulurken, ibra edilmeyenlerin hukuki sorumluluğu devam eder. Bu durumda kooperatif ve/veya ortaklar, ibra edilmeyen yönetim ve denetim kurulu üyesi/üyeleri hakkında sorumluluk davası açarak kooperatifin uğramış olduğu zararın tazminini isteyebilir.

İbranın konu olarak kapsamını ise genel kurula açıklanan maddi olaylar oluşturur. Yönetim ve denetim kurulu üyeleri ancak genel kurula sunulan belgeler kapsamında ibra edilmiş sayılır.

Bilanço, gelir tablosu, yönetim ve denetim kurullarının yıllık faaliyet raporlarında hiç açıklanmamış veya eksik ya da yanlış açıklanmış olgu ve olaylar ibrayı kapsamaz.

Genel kurulun hiçbir şekilde bilmediği ve öğ-

renme imkanına sahip olmadığı konu ve işlemler ibranın dışındadır.

Son olarak genel kurulun almış olduğu ibra kararı, kural olarak bilançonun ait olduğu ilgili (son) hesap dönemine ilişkin hüküm ifade eder ve hesap döneminin tamamı için alınır.

Ancak ibra kararı, hesap döneminin tamamının yanında, belli bir bölümüne ilişkin de alınabilir.

5. İBRA EDİLMİYİ TALEP ETME VE İBRA DAVASI AÇMA HAKKI

İbra talebi ve ibra davası, KoopK ve TTK'da doğrudan düzenlenmemiş, ancak öğretide bu hak incelenmiş ve yargı organlarınca da kabul edilmiştir.

Bu kapsamda, haklı bir sebep olmaksızın, keyfi olarak veya dürüstlük kuralına aykırı bir şekilde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrasının genel kurul tarafından reddedilmesi veya engellenmesi ya da ibradan kaçınılması gibi hallerde kooperatif yöneticileri ve denetçileri, genel kuruldan ibra edilmelerini talep edebilecekleri gibi ibra davası da açabilirler.

Kooperatif yöneticilerinin söz konusu hakları kullanabilmesi için özen ve bağlılık yükümlülüğü dahil olmak üzere tüm yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirmiş, yönetim görevini kusursuz bir şekilde ifa etmiş, Kanunda ve anasözleşmede öngörülen diğer görev ve yetkilerini gereği gibi yerine getirmiş olması şarttır.

Bu çerçevede, ibra davası açan kooperatif yöneticilerinin, kusursuz bir yönetim gerçekleştirdiğini, yükümlülük ve sorumluluklarını ihlal etmediğini, kooperatif hesaplarını usulüne uygun tutulduğunu ve ibra edilmemelerini haklı gösterecek bir nedenin bulunmadığını bilgi ve belgelerle ispat etmesi gerekir.

İbra davası, ibra edilmeyen yönetim kurulu üyeleri ve denetçiler tarafından kooperatife karşı ve kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde açılır.

Söz konusu dava, genel kurulun ibra etmeme kararının iptali davasıyla birlikte açılabileceği gibi ayrı olarak da açılabilir.

6. İBRA KARARININ HUKUKİ VE CEZÂİ SORUMLULUĞA ETKİSİ

6.1. Hukuki Sorumluluk Açısından

İbra kararının bazı hukuki sonuçları mevcuttur. Kooperatif genel kurulunun, sorumluluktan ibraya ilişkin kararı, ibranın kapsadığı açıklanan maddi olaylarla ilgili olarak kooperatifin sorumluluk davası açma hakkını ortadan kaldırır (KoopK md. 98, TTK md. 558/II). İbra kararı ile kooperatifin sorumluluk davası açma hakkı sona erer.

Yönetim ve denetim kurulu üyelerinin genel kurul tarafından ibra edilmemesi halinde ise kooperatif, uğramış olduğu doğrudan zararlar nedeniyle TTK'nın 553. maddesi kapsamında ilgili yöneticiler hakkında aynı Kanununun 560. maddesinde hüküm altına alınan zamanaşımı süreleri içinde sorumluluk davası açabilir.

Kooperatiflerin TTK'nın 553 ve devamı maddeleri kapsamında dolaylı olarak zarara uğraması olanağı bulunmadığından, bunların sadece doğrudan uğradıkları zararlar için sorumluluk davası açması mümkündür.

Öte yandan, kooperatif ortakları, doğrudan⁷ uğradıkları zarar nedeniyle genel hükümler çerçevesinde kooperatife karşı dava açabilir ve talep edilen tazminat doğrudan zarar görmüş olan davacı ortağa ödenir.

Genel kurul tarafından alınan ibra kararı, ortakların doğrudan doğruya uğradıkları zararların tazmini için açacakları sorumluluk davalarına etkili değildir.

Zira ortakların açacakları bu davalar, kooperatifin davasından tamamen bağımsızdır. Doğrudan uğranılan zarar nedeniyle ortaklar tarafından açılan davalarda, kooperatifin zarara uğrayıp uğramaması önemli değildir. Bu nedenle ortakların dava hakkı, ibra kararından etkilenmez.

⁷ Doğrudan zarar, kooperatif yönetim kurulu üyesinin ve denetçinin kanundan ve/veya anasözleşmeden doğan bir yükümlülüğü kusuyla ihlal ederek, kooperatif ortağının doğrudan malvarlığında bir değer eksilmesine yol açan veya malvarlığında oluşması beklenen değer artışının meydana gelmemesi şeklindeki zarardır.

⁸ Nihan Avcı, Anonim Ortaklıklarda İbra, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.115.

Bununla birlikte bir ortak, doğrudan doğruya uğrağı zararlardan başka, dolaylı olarak uğrağı zararlar için de dava açabilir.

Genel olarak, kooperatife doğrudan doğruya verilen zarar, ortaklar açısından "dolaylı zarar" veya "dolayısıyla zarar" olarak isimlendirilir.

Esas itibarıyla zarara uğrayan kooperatif olmakla birlikte, kooperatifin malvarlığını azaltan veya onun değerini düşüren her işlem veya fiil, kooperatifin yanı sıra ortaklara da zarar verir.

Bu halde kooperatifin zarar gördüğü her durumda ortakların da kural olarak dolaylı bir şekilde zarar gördüğü kabul edilir.

Ortağın dolayısıyla bir zarara uğraması sonucunda açacağı sorumluluk davasında hükmedilecek tazminat, doğrudan doğruya uğranılan zararlardan farklı olarak kooperatife ödenir. Ortak, bu tazminatın kendisine ödenmesini talep edemez⁸.

Kooperatif genel kurulunun, sorumluluktan ibraya ilişkin kararı, ibranın kapsadığı açıklanan maddi olaylara ilişkin olarak ibraya olumlu oy veren ve ibra kararını bilerek payı iktisap etmiş olan ortakların dava hakkını ortadan kaldırır.

Diğer (ibra oylamasında olumsuz veya çekimsiz oy kullanan ya da toplantıya katılmayan) ortakların dava hakları ise ibra tarihinden itibaren altı ay geçmekle düşer (KoopK md. 98, TTK md. 558/II). Söz konusu altı aylık süre hak düşürücü süredir.

Kooperatif alacaklıları ise ancak zarara uğrayan kooperatifin iflası halinde, tazminatın kooperatife ödenmesini isteme hakkını haizdir. Ancak, kooperatif alacaklılarının istemleri öncelikle iflas idaresince ileri sürülmelidir.

İflas idaresinin söz konusu davayı açmadığı (dava açmaktan kaçındığı) takdirde, her ortak veya kooperatif alacaklısı mezkûr davayı ikame edebilme hakkına sahiptir (KoopK md. 98, TTK md. 556). İbra, kooperatif dışındakilere etkisi bulunmayan, tümüyle ortaklık içi bir hukuki işlem olduğundan, kooperatifi ve belli şartlar altında ortakları bağlar.

Buna karşılık ibranın alacaklılara karşı bir etkisi yoktur. Dolayısıyla yönetim ve denetim kurulu üyeleri ibra edilmiş olsa bile kooperatifin

alacaklıları, yöneticiler hakkında TTK'nın 556. maddesindeki usul çerçevesinde sorumluluk davası açabilir.

Bununla birlikte organların ibra edilmemesi, tek başına tazminat davası açılması anlamına gelmez.

Kanundan ve anasözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal eden ve kooperatifi zarara uğratan yönetim ve denetim kurulu üyeleri, ibra edilmeyerek haklarında TTK'nın 549 ila 561. maddeleri kapsamında ayrıca hukuki sorumluluk (tazminat) davası açılması gerekir.

6.2. Cezai Sorumluluk Açısından

Kooperatiflerde genel kurulun aldığı geçerli bir ibra kararı, ilgili hesap döneminde gerçekleşen her türlü eylem ve işlem nedeniyle yönetici ve denetçilerden herhangi bir tazminat talebinde bulunulmayacağına ikrarı ve yöneticilerin aklanması niteliğindedir. Dolayısıyla, ibra kararı ister açık ister örtülü şekilde alınsın, ibrayla birlikte kooperatifin hukuk davası açma hakkı ortadan kalkar.

Ancak ibra kararı, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sadece hukuki sorumluluğuyla ilgili bir düzenleme olup, bunların cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Yönetim ve denetim kurulu üyeleri⁹, KoopK, TTK, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu veya diğer kanunların ceza hükümleri kapsamında suç işledikleri takdirde, genel hükümlere göre haklarında Cumhuriyet Savcılarınca soruşturma yürütülebilir. Bu itibarla ibra kararının, kooperatif yönetim ve denetim kurulu üyeleri açısından cezai takibat yapılmasını ve ceza davası açılmasını engelleyici bir yönü bulunmamaktadır.

7. İBRA EDİLMİYEN YÖNETİM VE DENETİM KURULU ÜYELERİNİN DURUMU

İbra edilmeyen yönetim ve denetim kurulu üyelerinin görevleri kendiliğinden sona ermez; kural olarak görevlerine devam ederler. İbra edilmeme kararı, kendiliğinden azil edilme sonucunu doğurmaz. Yönetim ve denetim kurulu üyelerinin görevlerine devam etmesi istenmi-

⁹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

yorsa, genel kurulun ayrıca azil kararı alması gerekir.

Bununla birlikte, ibra edilmeyen yönetim ve denetim kurulu üyeleriyle ilgili ÖAS'lerde getirilen sınırlama, bunların yönetim ve denetim kurullarına aynı genel kurulda tekrar seçilemesi ve söz konusu görevlere aday dahi olmamasıdır.

Diğer taraftan, genel kurul gündeminde yönetim ve denetim kurulu üyelerinin azline ilişkin bir madde bulunmasa bile, önceki bölümlerde açıklandığı üzere, kooperatife kayıtlı ortakların en az 1/10'unun gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmeden önce yazılı teklifte bulunmaları halinde, yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesi hususu, genel kurula katılanların yarısından bir fazlasının kabulü ile gündeme alınabilir (KoopK md. 46/III). Ancak azlık, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin azline ve yerlerine yenilerinin seçilmesine ilişkin genel kurul başlamadan önce böyle bir talepte bulunulmuşsa ne olacaktır? Bu durumda, KoopK md. 98 ile TTK md. 364/I ve 413/III. çerçevesinde hareket edilebilir.

Zira anılan hükümlerde yönetim kurulu üyelerinin, anasözleşmeyle atanmış olsalar dahi, gündemde ilgili bir maddenin bulunması veya gündemde madde bulunmasa bile haklı bir sebebin varlığı halinde genel kurul kararıyla her zaman görevden alınabileceği ve yönetim kurulu üyelerinin görevden alınmaları ve yenilerinin seçiminin yılsonu finansal tablolarının müzakeresi maddesiyle ilgili sayıldığı hükme bağlanmıştır.

Dolayısıyla, bilanço görüşmelerine bağlı olarak ibra edilmeyen yönetim kurulu üyeleri, yine aynı görüşmelerin bir sonucu olarak görevden alınabilir (azledilebilir).

8. GENEL KURULUN İBRAYA İLİŞKİN KARARININ İPTALİ VE BUTLANI

İbra kararı, nihayetinde bir genel kurul kararı olması nedeniyle, genel kurul kararlarının saskatlığına ilişkin hükümlere tabidir. Dolayısıyla, ibra kararının iptali için dava açılabilir ve/veya butlanının tespiti için mahkemeye başvurulabilir.

Bu kapsamda, toplantıda hazır bulunup da karara muhalif kalarak keyfiyeti tutanağa geçirten veya oyunu kullanmasına haksız olarak müsaade edilmeyen yahut toplantıya çağrının usulü dairesinde yapılmadığını ya da gündemin gereği gibi ilan veya tebliğ edilmediğini yahut genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olmayan kimselerin karara katılmış bulduklarını iddia eden ortaklar, yönetim kurulu, kararların yerine getirilmesi yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin şahsi sorumluluklarını mucip olduğu takdirde bunların her biri; kanuna, anasözleşme hükümlerine ve iyi niyet esaslarına (dürüstlük kuralına) aykırı olduğu iddiası ile ibraya ilişkin genel kurul kararı aleyhine toplantıyı izleyen günden başlamak üzere bir ay içinde, kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde iptal davası açabilir. İbraya ilişkin kararın bozulması bütün ortaklar için hüküm ifade eder (KoopK md. 53). Bozma kararının kesinleşmesi halinde bu husustaki ilam tescil ve ilan ettirilir.

Öte yandan, ibra kararının ve diğer kararların alındığı genel kurulun özellikle; ortakların genel kurula katılma, asgari oy, dava ve kanundan kaynaklanan vazgeçilemez nitelikteki haklarını sınırlandıran veya ortadan kaldıran, ortakların bilgi alma, inceleme ve denetleme haklarını, kanunen izin verilen ölçü dışında sınırlandıran, kooperatifin temel yapısını bozan kararları batıldır (KoopK md. 98, TTK md. 447). Bu bağlamda, belirtilen nitelikteki ibraya ilişkin genel kurul kararının batıl olduğunun tespiti, menfaati bulunan herkes tarafından belli bir süreye bağlı olmaksızın kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinden istenebilir.

9. SONUÇ

İbra, kooperatiflerde kusursuzluğun ispatı ve zamanaşımı dışında yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu sona erdiren bir diğer haldir.

İbra ile birlikte kooperatif, hesap dönemi içerisinde gerçekleşen işlem ve faaliyetler ile bunların sonuçlarının, yönetim ve denetim kurulu üyeleri açısından bir sorumluluk taşımadığını kabul etmekte ve hukuki sorumluluk (tazminat) davası açma hakkından vazgeçmektedir.

İbra kararı almaya yetkili organ genel kuruldur. Genel kurul ibra kararını, açık bir şekilde alabileceği gibi örtülü (zımni) olarak da alabilir. Kanun koyucu, kooperatiflerin kuruluş işlemlerinden dolayı kurucular ile ilk yönetim ve denetim kurulu üyelerinin ibrası hakkında özel kurallar öngörmüştür.

Genel kurul, alacağı ibra kararında ibranın kapsamını belirleme, ibra kararını kişi, konu ve süre yönünden sınırlama yetkisine sahiptir. Buna göre genel kurul; ibrayı yönetim ve denetim kurulu üyelerinin tümüne veya bir kısmına, hesap dönemi içindeki iş ve işlemlerin tümüne veya bir kısmına, hesap döneminin tümüne veya belli bir zaman dilimine özgüleyebilir.

Geçerli bir ibra kararı, kooperatifin ve dolaylı uğranılan zararlar nedeniyle de ortakların, ilgili hesap dönemine ait ve ibra kapsamına giren iş, işlem ve faaliyetler bakımından yönetim ve denetim kurulu üyeleri aleyhine sorumluluk davası açma hakkını ortadan kaldırır.

Ancak ibra, ortakların doğrudan uğradıkları zararlar nedeniyle sorumluluk davası açma hakkını etkilemez. Bununla birlikte ibranın, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin cezai sorumluluğu üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Genel kurulun ibra kararı hakkında, ortaklar, yönetim kurulu ile yönetim ve denetim kurulu üyelerinden her biri toplantıyı izleyen günden başlamak üzere bir ay içinde iptal davası açabilir. Bunun yanında, belli bir süreye bağlı olmaksızın menfaati bulunan herkes, genel kurulun aldığı ibra kararının butlan olduğunun tespitini mahkemeden talep edebilir.

KONUT KOOPERATİFLERİ

Hasan YAYLI*

Konut Kavramı

Konut, "içinde aile ya da ailelerin barındığı her türlü yapının genel adı", 'bir ya da birkaç ev halkının yaşaması için yapılmış, insan yaşamının gerekli kıldığı uyuma, yemek pişirme, soğuktan ve sıcaktan korunma, yıkanma ve ayakyolu gibi temel ihtiyaç konularında kolaylıkları buluna barınak' (Keleş,1999:89) şeklinde tanımlanmaktadır.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 25'inci maddesi konut hakkını "konut hakkı"nın en temel haklardan sayar: "Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme,,giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır." Şeklinde ifade etmektedir.

İnsanların yaşamlarını güvenli, sağlıklı ve onurlu bir şekilde sürdürebilmelerinin vazgeçilmez koşulu olan "konut hakkı"nın evrensel düzeydeki bu kabulü, pek çok uluslar arası sözleşmeye de temel oluşturmuştur (Bayraktar,2007:18).

Konut, aslında temel ihtiyaçlarımız arasında yer alan beden ısısını belirli bir seviyede tutmayı sağlayan, üstelikte bunu kalıcı bir biçimde yapmayı mümkün kılan bir ihtiyaçtır. İlk insandan bugüne kadar hep başımızı sokacak bir yer aradığımızı söylemek, abartılı olmayacaktır. Değişen sadece başımızı sokacak olduğumuz yerin niteliğidir (Şahin,2013:406).
Konut Kooperatifçiliği Kavramı

Konut kooperatifleri, dar ve orta gelirli kişilerin konut ihtiyaçlarını olabildiğince ucuz bir fiyatta(maliyetine) karşılamak amacıyla kurdukları bir kooperatif türüdür (Mülayim,2003:523).

Konut kooperatifi üyelerinin konut ihtiyaçlarını, bireysel yarışmanın ve kazanç güdüsünün etkilerinden kurtararak, karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma ile karşılamayı amaçlayan

bir toplumsal örgüttür (XIII.İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları,1982:12 Aktaran: Keleş)

Konut kooperatifi kavramının, daha kapsamlı bir kavram olan yapı kooperatifi kavramı ile karıştırılmaması gerekir. Konut kooperatifi yalnız konut üretme veya konut temin faaliyeti gösterirken, daha geniş anlamda kullanılan yapı kooperatifi kavramının içinde, amacı esnaf zanaatkar için çarşı kurmak veya toplu işyeri(site) yaptırmak olan kooperatiflerde yer almaktadır.(Turan,1999:16-17)

Tarihsel Gelişimi

Süreklilik niteliği olan ilk konut kooperatifi, İngiltere'de Rochdale tüketim kooperatifinin kuruluşunu izleyen yıllarda, Almanya'da ise1849 yılında kurulmuştur. İlk konut kooperatifleri, tüketim kooperatiflerinin bir kolu olarak ortaya çıkmışlardır.

İskandinav ülkelerinde kiracıların ev sahiplerinden kurtulma istekleri, konut kooperatiflerinin doğuşunda önemli bir rol oynamıştır. Konut kooperatiflerinin tüketim kooperatiflerinden ayrılmaları uzun sürmemiştir. Hayır dernekleri, işçi birlikleri, çeşitli kulüpler, ticaret odaları, dini kuruluşlar, yerel yönetimler, devletler ve hatta işçilerin sosyal güvenliğini düşünen işverenler, konut kooperatiflerinin çeşitli ülkelerde gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.

Avrupa'da konut kooperatifçiliği, 19.yüzyıl ortalarından itibaren çeşitli ülkelerde gelişmeye başlamıştır. İlk konut kooperatifi, İngiltere ve Almanya'dan sonra Fransa ve Danimarka'da 1860, İtalya'da 1870, Belçika'da 1887, Hollanda'da ise 1901 yılında kurulmuştur. Ancak, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarındaki yıkımlardan sonra, birçok ülkenin konut politikasında konut kooperatiflerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

* Kırıkkale Üniversitesi İİBF SBKY,
(hyayli@hotmail.com)

Konut kooperatifleri başlangıçta Avrupa kıtasında ortaya çıkmış olmakla birlikte, bugün Asya (Hindistan,Srilanka,Malezya v.b.), Afrika (Mısır,Kenya,Tanzanya v.b.) Amerika ve Avustralya kıtalarında da görülmektedir (Çıkin,Karacan,1994:360).

Türkiye'ye konut kooperatiflerinin ilk girişi ise 19.yüzyıl sonlarında olmuştur. İstanbul'da 1887 yılında İngiliz azınlığın konut ihtiyacını karşılamak amacıyla, yalnızca İngiliz uyruklarının üye olabileceği bir kooperatif şirket kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Ankara'nın başkent olması ve nüfusunun hızla artması ve özellikle memur konutlarına olan ihtiyaç, bazı tedbirler alınmasını gerektirmiştir.

Bu dönemde yeni kurulmuş olan **Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun da yardımları ile, yurt dışında eğitim görmüş bürokratlarca 1934 yılında Ankara'da ilk konut kooperatifi kurulmuştur. 'Bahçelievler Yapı Kooperatif'** 'adı altında kurulmuş olan bu ilk konut kooperatifi, Ankara'da evi olmayan memurları ve benzer durumdaki vatandaşları konut sahibi yapmak amacını benimsemiştir.

Bahçelievler Kooperatifi devletin ve belediyenin desteğinde, kısa süre içinde 150 birimlik bir kooperatif konut oluşturmuştur.

Kooperatifin süresi 20 yıl olarak belirlenmiş ve yaptırılan konutların mülkiyetinin kooperatifin ortaklarına devredilmesi ilkesi benimsenmiştir.

Bu ilk konut kooperatifi, kendinden sonra kurulan konut kooperatiflerine önderlik yapmıştır. (Turan,1999:34-35)

Kar amaçsız bir konut organizasyonu olarak konut kooperatifleri, 1935 yılından bu yana, Türkiye'de sayısal ve niteliksel olarak önemli değişiklik ve gelişmelerle karşı karşıya kalmışlardır.

1945'li yıllarda insanların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak için kırsal alandan kentsel alanlara göç etmeleri, kentlerimizdeki konut sorununu giderek artırmıştır.(Turan,1999:35)

Konut Kooperatiflerinin Türleri ve Özellikleri

Konut kooperatifleri, inşaat süresince oynadıkları rol bakımından veya yaptıkları konutların sahipliği yönünden kendi içinde sınıflandırılabilir:

A. İnşaat sürecinde roller bakımından konut kooperatifleri:

- Tasarruf sandığı niteliğinde olanlar (Bunlar, üyelerin küçük tasarruflarını toplar ve sonra onlara konut kredisi olarak dağıtırlar).
- Üyelerine kendileri konut yapan veya başkalarına yaptıranlar.
- Yaptırılmış bulunan konutların bakım ve yönetimini üstlenenler.

B.Yapılan ya da yaptırılan konutların sahipleri bakımından konut kooperatifleri:

- Yapılan kooperatiflerin sahipliğini üyelerine aktaranlar (Bu tür kooperatiflerin ömrü kısa olup, konut sahipliğinin üyelere aktarılmasıyla sınırlıdır).
 - Konutların sahipliğini kooperatiflerin tüzel kişiliğinin elinde saklı tutup, ortaklara, ayrıcalıklı bir kiracı işlemi yapanlar.
- Konut kooperatifleri, üye olmayanlar için konut yapan, konut yapım işletmeleri değildirler. Ülkemizdeki konut kooperatifçiliği genel olarak, üyelerine konut yapan veya yaptıran ve sahipliği yine üyelerine devreden bir düzen içinde faaliyet göstermektedirler.(Benligiray,1988:4-8)

Konut Kooperatiflerinin Diğer Kooperatif Türlerine Göre Farklı Yönleri

Toplumun bütün katmanları için ayrı önem taşıyan konut kooperatifleri, daha öncede değinildiği gibi, kendine has özellikler taşıyan bir

kooperatif türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Konut kooperatiflerinin bu özelliği, onu diğer kooperatif türlerinden bazı husularda ayırmaktadır.

Diğer kooperatiflerin faaliyetleri ve üyeler ile ilişkileri sürekli olduğu halde, konut kooperatiflerinde, konut veya bağlı hizmetleri sağlama biçiminde, tek bir görev söz konusu olmaktadır. Ekonomik amaca ulaşıldıktan sonra genellikle üye ile kooperatif arasındaki ilişki sona ermektedir.

Konut kooperatiflerinde üretici ve tüketici özdeşliği belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle de, konut kooperatiflerinin hangi tür kooperatifler arasında yer alması gerektiği hususu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Konut kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkisi imkanlar elverdiğince sağlam ve sürekli olmalıdır. Bu husus kooperatifin başarısı için önemli bir etkidir.

Konut kooperatifleri, sosyal yaşamla yakından ilgili olduğundan, üyelerin birbirleri ile ilişkileri daha yakın ve şahsi olmaktadır. Üyelerin ilişkileri, aile yaşamlarının tüm yönlerini içermektedir.

Konut kooperatifleri, nitelik itibarıyla kamu ve özellikle yerel yönetimlerle, diğer kooperatif türlerine göre daha yakın bir ilişki içerisindedir. Özellikle arsa ve kredi temininde onların yardımına önemli derece ihtiyaç duymaktadır.

Kar amacı gütmeme kavramı, konut kooperatiflerinde diğer tür kooperatiflere göre anlamlı boyutlarda kullanılmaktadır.

Konut kooperatifleri, sermayenin temini konusunda da, diğer kooperatiflerden ayrılır. Konut kooperatiflerinin öz sermayesi, başlangıç yatırımları için ihtiyaç duyulan sermayenin küçük bir bölümünü oluşturur.

Bu nedenle de, büyük ölçüde dış kaynaklardan

borçlanma yoluna gidilir (Turan, 1999:23-24). Konut kooperatifleri Türkiye’de son yıllarda artan konut sorununun çözümü için önemli bir model olarak geliştirilebilecek bir kurumsal yapıdır.

Kooperatif türü örgütlenmelerin sahip olduğu avantajların konut kooperatifleri aracılığı ile hem konut sorununun çözümüne hem de gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına yönelik sosyal politika aracı olarak kullanılması da mümkündür.

Bu noktada konut kooperatifleri ile doğrudan konut üretme yetkisi olan kamu kurumları arasında geliştirilecek ortaklık temelli modeller de geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

Bayraktar, Erdoğan; Bir İnsanlık Hakkı Konut, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2007

Benligiray, Yılmaz; Konut Kooperatiflerinin finansmanı ve Finansal Yönetim, Eskişehir, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1988

Çıkin, Ayhan, Karacan, Ali Rıza; Genel Kooperatifçilik, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1994

KELEŞ, Ruşen, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1998

Mülayim, Ziya Gökalp; Kooperatifçilik, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003

Şahin, Yusuf; Kentleşme Politikası; Bursa, Ekin Yayınevi, 2013

Turan, Nurcan; Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif Olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo-Ekonomik Analizi, Eskişehir, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1999

XII.İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları; Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti, Ankara, A.Ü. S.B.F ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983

ÇALIŞANLARIN RİSK ALGISI

Emrah ERDEM*

1. Algının tanımı

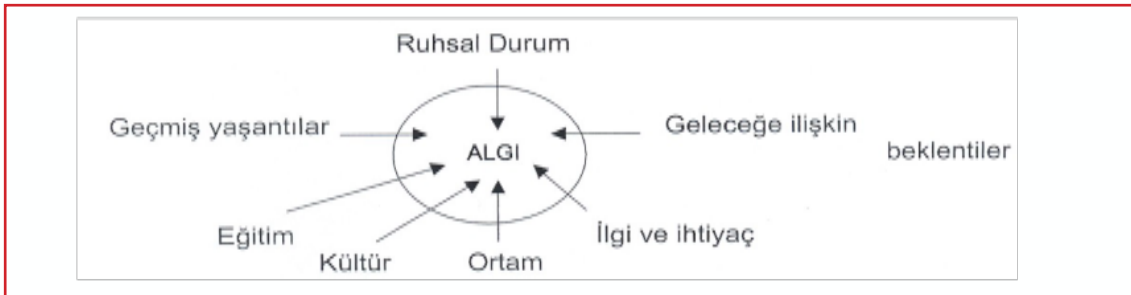
Algının sözlük anlamı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma olarak belirtilmektedir. Genel olarak algı, dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımı olarak belirtilmektedir (Özer, 2012: 148). Algı, çevreden alınan duyu uyarılarının zihinde anlamlı deneyime çevrilme süreci olup “çevrenin, insanların, nesnelere, kokuların, seslerin, hareketlerin, tatların ve renklerin gözlemlenmesiyle ilgilidir” (Deniz, 2007: 32); dış dünyadan gelen uyarıların, zihinsel olarak yorumlanması olarak da tanımlanabilir (Bakan ve Kefe, 2012: 21). Bir başka tanımda, duyuları yorumlayarak anlamlı bilgiler haline getirme ve örgütlenmiş bir bütün olarak kavrama süreci (Gould, 2003: 1) olarak tanımlanmıştır. Algısal süreçler, duyularımızın bizde oluşturduğu yaşantıların en ufak parçalarını bile anlamlı, örgütlü bir bütün halinde yorumlanmasını içerir. Zihinsel tasavvuru ve onun duysal gözlemlerle olan ilişkisini içeren yüksek düzeyde bir bilgi kapsar (Üçüncü, 2013: 11). Nesnel dünyaya ilişkin duysal uyarıların anlamlı deneyimlere çevrilme süreci olan algılar gerçek dünyanın kişisel yorumlarıdır. Bir nesne duyular aracılığıyla algılanır, ancak algı duysal izlenimlerden daha fazla bir şeydir,

bilinçli bir farkına varmadır, duyuları bilince ileten bir olaydır. Algı aktif, yapıcı ve ayrımcı bir süreçtir (Gould, 2003: 1).

2. Algıyı etkileyen unsurlar

Algı, insan deneyiminin temeli olarak psikolojinin konusudur ancak çevre algısıyla ilgili olarak fizik biliminin, görsel sistem (göz, sinirler-beyin) işlevleri nedeniyle biyoloji, fizyoloji, sinir biliminin, felsefe ile sanat felsefesi olan estetiğin de konusu olmuştur. Algı konusuna ilişkin teorik yaklaşımda, görsel bir algının, diğer bilgi kaynaklarına (görsel olmayan) ve daha önce yaşanan geçmiş deneyimlere bağlı olarak değişebildiği söylenir (Bakan ve Kefe, 2012: 21; Pickens, 2005: 53). İnsanlar için gerçek kavramının kişilerin sahip olduğu bilgi ve yaşamış olduğu tecrübeler sonucu şekillendiği; tüm bunları duyu organları ve hisleri ile algılayarak bir zihinsel süreçten geçirmek suretiyle yorumladığı söylenebilir (Bakan ve Kefe, 2012: 23). Algı, organizmanın içindeki ve dışındaki uyarıcı durumların işlevi olarak oluşur. Algılama anında o andaki ruhsal durum kadar geçmiş yaşantılar ve geleceğe dair beklentiler de sürece katılırlar. Her birey çevresini kendine özel bir şekilde algılar.

Şekil 1. Algıyı etkileyen unsurlar

Kaynak: <http://www.ds-istanbul.de/uebungen/pdf/tuerkisch/algı.pdf>

* Kamu Yönetimi Uzmanı (emrherdm@hotmail.com)

Algı sürecini etkileyen faktörler 3 başlıkta toplanabilir. Bunlar (Gökçe, 2010; 2);

▶ Algılayan bireyin özellikleri (bireyin kişiliği, kişisel özellikleri, geçmişte yaşamış olduğu tecrübeler).

▶ Algılanan nesnenin özellikleri (kişi, eşya, olay, canlı ve cansız varlıklar).

▶ Algılama ortamı (algılama sürecinin yaşandığı fiziksel, sosyal ve örgütsel çevre koşulları).

Algılama süreci aktif bir süreçtir. Algılayan nesnelere gelişigüzel değil bir düzen içinde algılar. Algılama süreci sadece fiziksel çevrenin algılanması ile sınırlı değildir (Özer, 2012: 149). Algı sürecinde öncelikle algılama işlemi başlatan kişi, algılayan kişinin kişiliği, kişisel özellikleri ve geçmişte yaşamış olduğu deneyimler, ortam, eğitim ve ilgi ve ihtiyaçlar algı sürecini etkiler. Algının kişiler arasında değişiklik göstermesinin nedeni algı unsurlarıdır. Bireyin kişiliği doğumdan gelen bir özelliktir en ayırt edici unsur budur. Çalışanlar açısından ele alındığında bireyin önemi ortaya çıkmaktadır.

3. Risk algısı

Risk, farklı kişilere farklı anlamlar ifade eder ve risk hakkındaki eylem ve düşünceler kişinin ait olduğu dünyanın algı ve değerlendirmelerinin sosyal ve kültürel yapılandırması ile öğrenilir. Risk algısı en basit ifade ile spesifik bir kaza ya da tehlikeli olayın meydana gelme olasılığı ve bizi ne derecede ilgilendirdiği ya da endişelendirdiğinin subjektif bir değerlendirmesidir.

Risk algısı, bir bütün olarak dikkate alınması gereken farklı unsurları içeren bireylerin riskleri nasıl algıladığı ile ilgili bir kavramdır. Birey tarafından duygusal sezgilerin tehlike ve risklerle ilgili bilgilerin alınarak benimsenmesi ve zihinde işlenerek, birey tarafından, olayların meydana geliş ve sonuçların şiddet olasılığının sezgisel olarak değerlendirilmesidir. Faydaları dikkate almadan sadece tehlikeye odaklanmaktır. Tehlikenin ve şiddetin risk algısında aktif bir rolü vardır. Tehlike veya kötü bir olayla karşılaşacağını algılayan çalışanın risk algısı artacaktır.

Risk algısı, bir güvenlik bilinci ile tehlikeleri ve bunların meydana gelme olasılıklarının, olayların muhtemel sonuçlarının veya zarar verebilecek muhtemel durumların tamamını kapsayan bir bilinç durumudur.

3.1. Risk algısını etkileyen faktörler

Türk toplumunun değerler bütünü risk almaktan çok, "durağanlığı ve temkinliliği; belirsizlik toleransından çok verilmiş ilişkilerin devam ettirilmesini içermektedir" (Bozkurt ve Baştürk, 2009: 67). Kültür yapıları da risk algısını etkileyen unsurlardan sayılabilir. Risk alma eğiliminde aşağıdaki faktörler önemli rol oynamaktadır: Gönüllülük, kontrol edilebilirlik, aşinalık, adil olmak, avantajlar, dönülemez bir potansiyel, anlayış, şiddet ve belirsizlik, gecikmiş etkiler, mağdur kimlik, güven, kaza geçmişi ve etik/ahlaki doğasıdır. Bu bulgular, insanlar genellikle "gerçek" zarar veya tehlike potansiyeli açısından daha fazla risk algıladıklarını ortaya koymaktadır (Covello ve Sandman, 2001: 164-178). Risk algısında, psikoloji yaklaşımları (sezgiselleri ve bilişsel), antropoloji / sosyoloji yaklaşımları (kültürel teorisi) ve disiplinler arası yaklaşımlar (risk çerçevesi sosyal amplifikasyon) önem taşımaktadır (wikipedia). Çalışanlar belli bir durumda risk algıladıkları zaman farklı tepki verebilirler. Bu verdikleri tepkiye yani psikolojik reaksiyona tutum denir (Sha, v.d., 2001: 348).

Risk algısını etkileyen faktörlerden bazılarını aşağıda değinilmiştir (Schmidt, 2004: 3).

▶ Gönüllülük: Gönüllük olduğu takdirde risk algısı düşecektir. Zorlama olduğu takdirde algı yükselecektir. Gönüllü olan kişi riski her zaman durduracağına inanır.

▶ Kontrol Edilebilirlik: Algılanan risklerin kendi kontrolünde olması risklerin kabul edilmesini sağlayacaktır. Çalışanlar kontrol dışı olan riskleri kabullenmezler.

▶ Gecikme Etkisi: Gecikme fiziksel, kimyasal veya biyolojik nitelikte olabilir. İlk olay ve gecikmeli etki arasındaki ilişki hemen belli olmayabilir çünkü gecikme etkisi belli bir risk etkisini tanımada ek güçlükler neden olmaktadır. Tipik örneği; sigara sebebi ile akciğer kanseri,

dengesiz beslenme ile yağ kalp hastalığı, genetiği değiştirilmiş ürünlerin ve bunların potansiyel çevresel etkileri v.s. Risk algısının geç oluşmasını sağlayacağı nedeni ile gecikme etkisi düşünülerek riskler belirlenmelidir.

► Doğal ve Yapay: Risk hakkında bilgi sahibi olunması gerekir. Risk ya da zararın suni veya doğal olup olmadığı risk algısında fark yaratır. Suni hasar daha temkinli ve ihtiyatlı davranışlar ile önlenebilir, ya da riskli konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmalıdır.

► Aşinalık ve Alışkanlık: Bilinmeyen ve yeni birçok riske sahibiz. Risk kabul etmekle başlar ve riske yavaş yavaş alışmayı bilmeliyiz. Uzun bir süre için mevcut olan bir risk teknik risk aynı kalmış olsa da, alışkanlık nedeniyle zayıflatılmaktadır. Bilinen riskler bilinmeyenlere göre daha fazla kabul edilir. Maruz olma veya olmamanın belirsizliği aşinalığı etkiler.

► Fayda ve Risk-Fayda Dağıtım: Adil dağıtılacak algılanan riskler haksız dağıtılacak algılanan risklerin daha fazla kabul görür. Risk eşit dağıtılacak (herkes risk taşır) ama sadece bir birime fayda sağlayacaktır. Personelin bu durumdan olumlu etkilenmesi için risk dağıtımından sağlanan faydanın, riski alanlara dağıtımının hakkaniyetli yapılması gerekir.

4. Çalışanların risk algısı

Riskten kaçınma, riskten uzak durma eğilimi olarak tanımlanmakta ve kişilik özelliği olarak kabul edilmektedir (Yeniçeri, Yaraş ve Akın, 2012: 147). Buna göre risk alma ve belirsizliğe katlanma özellikleri geleneksel olarak değişmeyen (Bozkurt ve Baştürk, 2009: 49) özellik olarak değerlendirilmiş olsa da zamanla bu tutumlar değişmektedir. Örnek olarak, kişilerin ihtiyaçları, istekleri ve riski algılama biçimleri yaşları değiştikçe farklılaşabilmektedir (Saraç ve Kahyaoğlu, 2011: 141; Koçak, 2010: 12). Başka bir örnekte bekâr kişiler, daha az sorumluluğa sahip olduklarından daha fazla risk alabilmektedirler.

Algı iki basamaklı bir süreçtir. Birinci basamak kişinin ihtiyaç ve ilgi alanına bağlı olan seçici dikkattir. İkinci basamak ise, kişilerin duyu organları ile elde ettikleri verilere belirli anlamlar yükledikleri organizasyon basamağıdır (Sarı ve Aksu, 2012: 43). Çalışanların risk algısı değerlendirilirken kişilik özellikleri ve riskle ilgili

Şekil 2. Risk algısı azaltma / arttırma unsurları

RİSK ALGISINI AZALTMAK	RİSK ALGISINI ARTIRMAK
Tanıdık	Yabancı
Bireysel kontrol	Başkaları Tarafından Kontrollü
Doğal	Yapay
İstatistiksel	İş Göremezlik
Yararları net	Az Veya Hiç Yarar
Güvenilir Kaynaklardan Sağlanan Bilgi	Güvenilmeyen Kaynaklardan Sağlanan Bilgi

Kaynak: Schmidt, (2004: 9)

tutumlarının hesaba katılması gerekmektedir. Önleyici çalışmaların bir kısmı sadece çalışan ya da örgüt üzerine odaklanırken, etkin olarak değerlendirdiğimiz çalışmalar ise, hem çalışan hem örgüt üzerine odaklanan ve bütüncül bir risk analiz sürecini içeren çalışmalar olmaktadır.

Çalışanların risk algısının düşük olabilmesi için kendini güvende hissetmesi, kontrolün

kendinde olması, verilerin doğru ve değerlendirme sürecinden geçirilmiş olması ve yapılan çalışmanın olumlu ve pozitif bir fayda sağlayacağını düşünmesi etkili olacaktır.

SONUÇ

Algı önce kişisel değerler ile belirlenen dikkat ile başlar. Birey kendi değerleri doğrultusundaki olay, kişi veya durumlara ilgi gösterir. Bu

nedenle bir uyarının algı ile sonuçlanması için kişinin dikkatini çekecek bir uyarıcıya ihtiyaç vardır. Çalışanların işi ile ilgili risklerinden sorumlu tutulacaklarını bilmeleri, çalışanlarda önemli bir uyarıcıdır.

Çalışanlar bu durumlarda riskleri algılamaları ve önlem almaları daha yüksek olacaktır. Çalışanların bir görevi yapmadığı taktirde işine son verilebileceğini bilmesi, işini gereğine göre yapmasına sebep olacaktır. Buna örnek olarak sözleşmeli personel verilebilir. Sonuç olarak çalışanların risk algısında, kişisel yönler etkili olduğu kadar kurum içinde yönetimden kaynaklanan yaptırımlar ile değişiklik gösterebilmektedir.

KAYNAKÇA

Bakan, İ. ve Kefe, İ. (2012). Kurumsal açıdan algı ve algı yönetimi. KSÜ İİBF Dergisi, 19-34.
Bozkurt, V. ve Baştürk, Ş. (2009). Kobi girişimcilerinde risk ve belirsizlik algıları: Bursa örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(2), 43-74.

Deniz, A. (2007). Kişilik özellikleri ile algılanan risk arasındaki ilişkilerin incelenmesi üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Özer, M. A. (2012). Bir modern yönetim tekniği olarak algılama yönetimi ve iç güvenlik hizmetleri. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, (33), 147-180.

Pickens, J. (2005). Attitudes and Perceptions. Thomas University in Miami, Florida, 53.

Saraç, M. ve Kahyaoğlu, M. B. (2011). Bireysel yatırımcıların risk alma eğilimine etki eden sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerin analizi, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 5(2), 135-157.

Sarı, M. ve Aksu, T. (2012). Afetlerde Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: Van Depremi Örneği, İdarecinin Sesi Dergisi, 41-46.

Sha, H., Arkam, M., Hussain, M., Imran, S. and Rehman, K. U. (2011). Relationship between risk perception and employee investment behavior, Journal of Economics and Behavioral Studies, Vol. 3, No. 6, 348.

Üçüncü, N. (2013). İki boyutlu düzlemde üç boyutluluğun sağlanmasında görsel algı etkisinin sanat eğitimi kapsamında incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yeniçeri, T., Yaraş, E., ve Akın, E. (2012). Tüketicilerin riskten kaçınma düzeylerine göre sanal alışveriş risk algısı ve sanal plansız tüketim eğilimlerinin belirlenmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 5(9), 145-164.

İnternet: Gould, J. E. (2003). What is Perception. Web: uwf.edu/jgould/perception.pdf

İnternet: Gökçe, M. Algı Yönetimine Bir Bakış Web: <http://www.mujsatgokce.com/algı-yonetimine-bir-bakis/>

İnternet: Covello, İ. and Sandman, P. M. (2001). Risk communication: Evolution and Revolution, John Hopkins University Press, 164-178. Web: <http://www.psandman.com/articles/covello.htm>

İnternet: Schmidt, M. (2004). Investigating risk perception: a short introduction, Austria, 3. URL: Web: http://faculty.mercer.edu/butler_aj/documents/Intro_risk_perception_Schmidt.pdf

İnternet: Çevik, A. (2013). Önleyici unsur olarak algıların yönetimi, Başkent Üniversitesi, 5. Web: http://sam.baskent.edu.tr/egitim_sertifika/algilama_abdulkadir_c.pdf

OSMANLI DEVLETİ

ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

(2)

Enver AYDOĞAN¹ - M. Yelda Erdoğan BEDÜK²

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde kadın, Eski Türk devletlerinde olduğu gibi üstün bir konumda ve toplumsal yaşamın içinde yer almamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde Türk kadını, yerleşik yaşama geçme, yerleşilen coğrafyada etkisi altında kalınan kültürler Bizans, İran nedeniyle toplumsal hayattan dışlanır.

Literatür incelendiğinde ağırlıklı görüş, Tanzimat'ın ilanı Osmanlı toplumunda kadının sosyal statüsünün yükseltilmesi, eğitiminin artırılması ve çalışma hayatına atılması için sosyal bilinç oluşturulması açısından bir başlangıç olduğu yönündedir.

OSMANLI DEVLETİ ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

Osmanlı Devleti içinde kadın genel olarak iki farklı sosyal kategori içinde değerlendirilebilir. Birincisi "saraylı kadın" ve ikincisi kırsal ve kentsel alanda yaşayan "köylü-halk kadını"dır. Kırsal alandaki kadın geçim derdi olmayan saraylı kadının tersine sabahtan akşama kadar çalışmak ve ailesinin geçimine katkıda bulunmak zorundadır. Osmanlı Devleti'nde kadınların emek arzı içindeki yerini saptamanın çeşitli zorlukları vardır. Bunlardan ilkinin, muhtemel sosyal ve dini değerlendirmeler neticesinde kadınların sayımlarda yer almamaları, daha çok eve verilen üretime katılmalarıdır (Özbay, 2003).

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren bir tarım toplumdur. Ekonomiye yön veren, ekonomiyi şekillendiren temel, ekonominin

lokomotifidir. Bu lokomotifin ağır yükü Osmanlı toplumunun temelini teşkil eden Osmanlı ailesinin üzerindedir. Ailenin tüm bireyleri üretimin tüm aşamalarında aktif olarak yer alır. Kadın da erkeğin yanında bütün gün tarlada çalışır.

Osmanlı Devleti'nde kadının çalışmadığına dair yanlış ya da eksik düşüncenin diğer bir nedeni de belgelerde yeteri kadar çalışan kadının yer almaması; kadının yer aldığı belgelerin de yeteri kadar incelenmemesidir. Kadınların çalıştığına dair istatistiksel bilgiler devlet tarafından tutulmamıştır. 1882-1884 Nüfus Sayımı orduya asker alımını amaçladığı için XIX. yüzyılın başına dek kadın, nüfusa dahil edilmemiştir. Kadının sanayi istatistiklerinde yer alması ise 1913 yılında gerçekleşmiştir (Makal,1997). Seriyeciler ve yabancı konsolosluklar tarafından yazılan raporlarda da çalışan Osmanlı kadınları yer almıştır (Dulum,2006).

1908 öncesinde, Osmanlı Devleti'nde tarımsal alanda çalışan kadınlar gibi çeşitli kentlerdeki -Bursa, Kayseri, Trabzon, Amasya, Karaman- seriyecilere göre kentli kadın da ekonomik hayatın içindedir. Memur olarak devlet dairelerinde yani ulema sınıfı içerisinde yer almayan Osmanlı kadını kendisine kalan gayrimenkul kiraya vererek, satarak, satıştan aldığı parayı başka ekonomik faaliyet alanına yatırım yaparak genelde erkekler gibi ekonomi dünyasında yerini almıştır.

Osmanlı Devleti'nde lonca üyesi olmayan ama evinde bir şeyler (dokuma ürünleri) imal eden kadınlar, o ürünleri çarşı ve pazarda doğrudan tüketiciye satarlar. XVII. yüzyılda dokumacılıkla uğraşan ve "Gaytancı" adı verilen bu kadınlardan sekizi haksız rekabete yol açtıkları için ipek tüccarları loncasına mensup

¹ Prof. Dr. Gazi Ün. İİBF İşletme Böl. (aydogan@gazi.edu.tr)

² Doktora öğrencisi (yeldabeduk@gmail.com)

“Kazazlar” tarafından şikayet edilir. Osmanlı Sultanı'nın rahatsız edilmeksizin şehirde dolaşabilecekleri ve diledikleri pazarda ürünlerini satabileceklerine dair fermanın yola çıkan mahkeme, Gaytancılara mallarını serbestçe piyasaya sürme imkanı tanır. Ancak lonca işin peşini bırakmayarak kadınların lonca üyesi olan esnafın pazarında satış yaptığını belirtir ve kadınların da loncanın vergi yükünü paylaşması gerektiğini ileri sürerek mahkemeye verir. Fakat vergi muafiyeti bulunan kadınlar mahkemeyi kazanır (Gerber,1980).

Özellikle Tanzimat öncesi dönemde bazı iş kollarının sadece kadınlara ayrıldığını söylemek mümkündür. Yukarıda bahsedilen dokuma ve bunun yanında gıda gibi iş kollarında birçok işin büyük çoğunluğu kadınlar tarafından yapılmaktadır. Tanzimat'ın İlanı öncesi ve sonrasında Rumeli ve Anadolu'daki halı atölyelerinde özellikle genç kızlar çalışmaktadırlar. Hangara benzeyen yerlerde ya da uzun koridorlarda birbirlerine yakın olarak çömelerek halı dokuyan kadınlar ayda en fazla 30-35, yılda 360-400 kurus kazanmaktadır. İstanbul, Yanya, Bursa ve Anadolu'nun bir çok kentinde kalabalık kitleler halinde nakış işleyen ve bunu paraya dönüştüren kadınlar vardır. (Dulum,2006).

II. Meşrutiyet dönemi aydınları kadınların çalışma hayatına daha çok girmeleri konusunda çeşitli görüşler öne sürer ve kadınların çalışma isteklerine destek verir. Dönemin özellikleri göz önüne alındığında kadınların çalışma yaşamında yer almasının iki ayrı açıdan çok önemli olduğu görülür. Birincisi uzun süren savaşlar dolayısıyla askere giden erkeklerin boşalttığı iş hayatı ve gün geçtikçe artan savaş maliyetleri ülke ekonomisini olumsuz yönde etkiler.

Eğer kadınlar iş hayatının çeşitli alanlarında faaliyet göstermeye başlarsa ülke ekonomisinin toparlanabilmesine katkıda bulunabilirler. İkinci neden ise, kadınların çalışmaya başlamalarıyla elde edecekleri ekonomik bağımsızlıktır. Böylece yüzyıllar boyunca hiçbir şey üretmeden kocasının ve geniş anlamda ekonominin üzerine yük olan kadın (şehir kadını demek daha doğru olacaktır) üretim faaliyetine doğrudan katılarak ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmasının yanı sıra ekonomik bağımsızlığını elde edecek ve kendine güveni artacaktır.

Osmanlı'da kadınların kırsal alanda ücretsiz olarak üretime katılması haricinde çalışma yaşamına girmesi, kapitalizmin yerleşmesi ile eşzamanlı olarak ilerlemiştir. Osmanlı kentli ve ekonomik düzeyi iyi olan kadın gayrimüslim okullarda veya evde aldıkları eğitimle çalışma yaşamına katılırken, kentteki düşük gelirli kadınlar kentlerde kurulan atölye tipi sanayide günde 14–15 saat geçimlik ücretle çalışmak zorunda kalmıştır. Kırsal yörelerdeki kadınlar ya batılı şirketlere halı dokuyarak ilmek başına para almakta, ya da en yoğun olarak aile içi ücretsiz tarım işçiliği yapmaktadırlar. Osmanlı'da kadınlar batıda olduğu gibi ilk olarak özel kesimde çalışma yaşamına girmişlerdir. Farklı tahminler olmakla beraber Osmanlı'daki 1908 yılı itibariyle 250 bin sanayi işçisi bulunmakta, bunların 75 bininin kadın olduğu ifade edilmektedir Kadınların kamu kesiminde yer almaları daha geçtir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren öncelikle sağlık ve eğitim alan ve mesleklerinde kamu hizmetine girmişlerdir.

Kanuni döneminde, evden eve dolaşan bohçacı kadınlar çalışan kadın sayılmaktaydı (Önder,2013). Tımar sahibi evlenen kadınların kocasından aldığı ve Tanzimat'tan sonra ismi “izinname harcı” olan “arus resmi”, tarımsal faaliyetlerin kesintisiz sürdürülmesi bakımından, evliliğin aynı zamanda bir emek transferi özelliği taşıdığını göstermektedir (Özby,2003).

Zaman içerisinde, gene Batıda olduğu gibi, ev dışında ve fabrika niteliğini taşımayan küçük atölyelerde gerçekleştirilen dokumacılık faaliyetleri de buna eklendi. Batı Avrupa deneyiminde olduğu gibi, İmparatorluk'ta da kadın işçilerin ev dışında ve özellikle fabrikalarda çalışmaya başlaması, daha çok, evlerde yapılan faaliyetlerin ev dışına çıkması biçiminde gelişmiştir. Bir başka deyişle, evlerde yürütülen dokumacılık faaliyetleri, kadınların ev dışındaki ilk faaliyetlerini de oluşturur. Bunun dışındaki faaliyet alanlarının gelişmesi, daha sonra tedicen ve özellikle savaş dönemlerinde ortaya çıkacaktır (Dulum,2006).

İmparatorluk'ta çalışma yaşamında, özellikle de sanayi kesiminde kadının önemli bir yere sahip olmadığı düşüncesi, yaygın olmakla birlikte, gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Quataert'in sözleriyle, “Kadın emeği, 19. yüzyıl Osmanlı imalatçılığının ayrılmaz bir parçasıydı. Olağanüstü veya alışılmadık bir durum değil, tersine merkezî bir yer tutan, her zaman rast-

lanan ve günlük bir olguydu” (Quataert,1999). Kadının çalışma alanlarının başında tarım kesimi gelmekteydi. Kadın, küçük üreticiliğin egemen olduğu ve ücretli emeğin ortaya çıkması için elverişli bir ortam oluşturmayan bu kesimde çalışmayı yüzyıllar boyu sürdürmüştü. Ancak, ücretlilik söz konusu olduğunda, geçici tarım işçileri arasında hatırı sayılır ölçüde kadın da bulunmaktaydı. Sınai faaliyetler itibariyle bakıldığında ise Batı’da olduğu gibi, evlerde kurulu tezgâhlarda yapılan faaliyetler kadının en önemli çalışma alanlarıydı. Buralarda başta halıcılık olmak üzere, dokumacılık alanında faaliyette bulunulmaktaydı. Quataert’in (1999) belirttiği üzere “Pek çok bölgede her evde veya hemen hemen her evde bir tezgâh bulunuyordu” (Aktaran: Makal,2010).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan sanayileşme hareketine koşut olarak, özellikle 1850’den sonra dokuma işlerinde kadın işgücünün daha düşük ücretli, uysal ve kolay yönetilebilir olması nedeniyle yerli ve yabancı işyeri sahipleri tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Gerçekten, 1860’larda Bursa İpek Fabrikalarında çalışmaya başlayan Müslüman Osmanlı kadınlarının, 1867’den itibaren İzmir, Kula, Uşak, Saruhan gibi yerlerde çoğu Avrupalılara ait 300 kadar mekanik halı tezgahında sürekli olarak çalışan kadın işçi sayılarının 3.000’leri bulduğu görülüyor. XIX. yüzyıl sonlarında artmaya başlayan işçi sayısına koşut olarak artan kadın işgücü sayısı, bazı fabrikalarda erkek işgücü sayısını bile aşmaktadır. 1897’de İstanbul Kibrit Fabrikasında çalışan 201 işçiden 121’inin kadın olması yanında, Reji (tütün) ve iplik fabrikalarında da durum farklı değildir. 1913 ve 1915’deki sanayi sayımlarında toplam çalışanların 1/3 üne kadar ulaşan kadın işgücü sayıları dokumacılık ve konserve sanayinde yine erkeklerin sayısını aşmaktadır. Nitekim, çalışan işçilerin ham ipek imalatında %95’ini, konserve işlerinde %71’ini, dokumada %70’ini, ipek dokumada %63’ünü kadın işçiler oluşturmaktadır (Demir,2008).

Fabrikalarda kadın işçilerin çalışması, etnik köken itibariyle farklılıklar gösteriyordu. Rumeli’de kadınların fabrikalarda çalışması 1840’larda başladığı halde Müslüman kadınların fabrikalarda çalışmaya başlamaları önce Bursa ipek fabrikalarında olmak üzere,

1860’lardan sonra başlıyor (Palairret, 2000). Ancak, toplam kadın işçiler içerisinde Müslüman kadınların oranının çok düşük olduğu anlaşılıyor. 1872 yılında Bursa’daki 75 ipek işleme fabrikasında %84’ü yetişkin kadın, %12’si kız çocuğu ve %4’ü erkek olan toplam 5 415 işçinin %95’i Ermeni ve Rum’dü. Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde Hristiyan Arap, Ermeni ve Rum kadınlar fabrikalarda çalışmakta iken; Müslümanlar sadece erkeklerini fabrikalara gönderdiler. Savaşla birlikte Türk kadınlar fabrikalarda çalışmaya başladılar (Makal,2010).

1902’de İstanbul İplik Fabrikası’nda yaklaşık 300 kadın ve çocuk çalışıyordu. Adana bölgesinde, Mavrumati fabrikası 1890’ların ilk yarısında, çoğu kadın ve çocuk olan yaklaşık 300 işçi çalıştırıyordu. Bölgede, çırçır atölyeleri de kadın ve çocuk emeğini yaygın biçimde kullanıyorlardı. Makedonya’da da işçilerin dörtte üçünü kadınlar ve kızların oluşturduğu 1570 işçi çalışıyordu. (Quataert, 1999).

Kadın emeğinin ucuzluğu yanında Balkan Savaşlarının ve I. Dünya Savaşı’nın yarattığı işgücü gereksinimi, erkeklerin askerde olması nedeniyle kadın işgücüne olan talebi arttırmıştır. Hatta I. Dünya Savaşı sırasında, kadınlar memur ve müstahdem olarak maaşla hizmete alınmış, terzilik gibi askeri geri hizmetlerde kullanılmışlardır. Savaş sırasında kurulan Kadınlar Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi, kadınlar ile ordunun ihtiyaç duyduğu işler arasında aracılık yapan bir dernek olarak faaliyet göstermiştir (Önder, 2013).

Sanayi kesimi dışında, hizmetler kesiminde de çok sayıda kadın istihdam edildiği bilinmektedir. Amerikalı bilim adamlarının 1920 yılında İstanbul’da yaptığı araştırma, perakende satış alanında sadece 19 büyük mağazada, 785 erkeğin yanı sıra, 350 kadının çalışmakta olduğunu ortaya koymaktadır (Moore, 1995). Çalışmada, mağazalara işçi olarak önce Yahudi kadınların girdiği, onları Rum kadınların izlediği, nihayet savaş sırasında erkekler askerlik hizmetine çağrıldıkları için Türk kadınların buralarda çalışmaya başladıkları belirtilmektedir (Moore, 1995). Ancak, savaşın bitmesiyle kamu hizmetlerinde çalışan kadınların işlerine son verme eğilimleri ağırlık kazandı. İşten çıkarmalar, gösterilen kimi tepkilere karşın çoğaldı ama genelleşmedi (Caporal, 1982).

1920 yılında İstanbul'da yapılan bir araştırmada, savaşta eşlerini kaybeden çok sayıda kadının çamaşırcılık, gündelikçilik ve benzeri biçimlerde çalışma yaşamının içine çekildiğini, bu kadınların ve aile fertlerinin ücret ve yaşam koşullarının ise son derecede kötü olduğunu ortaya koymaktadır (Phillips, 1995).

Kadınların çalışma koşulları, ücretler yanında çalışma süreleri açısından değerlendirildiğinde, erkekler gibi uzun çalışma saatlerine maruz kaldıkları görülmektedir. Selânik'teki filatür fabrikalarında kız çocuklar günde 14 saat çalışmaktadırlar (Quataert, 1999). 1870'lerde Bursa'daki ipek fabrikalarında çalışan kadın ve kız çocuklar kışları günde 7.5, yazları günde 13.5, tüm yıl itibariyle ise haftada ortalama 52.5 saat çalışmaktadırlar.

Edirne'de 1870'lerin başında, ipek çeken 300 kadın işçi yazın 13, diğer zamanlarda ise 10 saat çalışıyorlardı (Quataert, 1999). 1890'larda Makedonya'daki iplik fabrikalarında çalışan işçiler yazın 15, kışın ise 10 saat çalışıyorlar, 35 dakikalık bir yemek molası veriliyordu (Quataert, 1999). Bu uzun çalışma süreleri, kız işçiler arasında henüz 6 yaşında olanların dahi bulunduğu gerçeğiyle bir arada düşünülmelidir (Quataert, 1999).

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başları itibariyle kadının çalışma yaşamındaki yeri, küçümsenemeyecek bir düzeydedir. Bu yer, genel çizgileriyle ve belirli bir zaman aralığıyla Batı ülkeleri deneyimine koşut özellikler göstermektedir. Bununla birlikte, Batı ülkelerinde tedrici bir biçimde kadın çalışanları koruyucu sosyal politika önlemleri alınmışken, İmparatorluk'ta bu önlemler mevcut değildir. Tüm ücretliler itibariyle aşağı yukarı hiçbir sosyal politika önleminin olmadığı bir toplumda, salt kadınları koruyucu önlemlerin bulunmaması da şaşırtıcı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadın işçiler ile çalışma koşulları, Cumhuriyetin özellikle ilk dönemlerinde de benzer koşullarda devam edecektir. Salt kadın emeği açısından bakıldığında da, çalışma hayatına ilişkin birçok konuda olduğu gibi, İmparatorluk ile Cumhuriyet arasında süreklilik ve geçişliliklerin esas olduğu görülmektedir (Makal,2010).

KAYNAKÇA

Caporal, Bernard. 1982. Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, Çeviren: Erhan Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.140

Demir, Fevzi. 2008. Tarihsel Süreç İçinde Kadın Hakları ve Kadının Çalışma Hayatı İçindeki Yeri, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, cilt:21, Sayı:4, s.8-24

Dulum, Sibel. 2006. Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Osmangazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. s. v-100

Gerber, Haim.1980. Social and Economic Position of Women in the an Otoman City Bursa 1600-1700, IJMES, cilt 12, s.236-238

Makal, Ahmet. 1997. Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.194

Makal, Ahmet. 2010. Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği, Çalışma ve Toplum, 2, s. 17-27

Moore, Laurence S. 1995. Sanayi Yaşamının Bazı Yönleri, İstanbul 1920, Çeviren: Sönmez Taner, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul: 161

Önder, Nurcan. 2013. Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s. 38-39

Özbay, R. Deniz. 2003. 19. Yüzyılda Osmanlı'da Devletin Emek İstihdamı, Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi ABD Doktora Tezi. s. 35-39

Palairët, Michael. 2000. Balkan Ekonomileri 1800-1914, Kalkınmasız Evrim, Çeviren: Ayşe Edirne, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, s.324-325

Phillips, Mabelle C.1995. İstanbul 1920, Çeviren: Sönmez Taner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,s.247-277.

Quataert, Donald. 1999. Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü, Çeviren: Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul, s.72-304

NÜFUS ARTIŞI VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

Salih TOPRAK*

Bu çevrenin bizim çevremiz olduğunun farkında mıyız?

GİRİŞ

Nüfus artışı ve çevre sorunlarını daha iyi kavrayabilmek için öncelikle bunların tanımını yapıp ve nüfus artışına bağlı olarak çevrede olan değişimler değineceğiz. Nüfus artışı ve buna bağlı olarak sanayileşmenin artması insanların çevreye olan bakış açısını değiştirmiş ve çevreyi sadece tüketilen bir şey olma durumuna getirmiştir.

Oysa çevre iyi kullanıldığında her zaman bir döngü içinde olan ve doğal olarak kendini yenileyen bir sistemdir. Burada insana düşen görev çevreyi hor kullanmamak sadece kendi ihtiyacı kadarıyla onu kullanmaktır. Bunu yaparken de her şeyi plan ve program çerçevesinde yapmalı ve doğayı tahrip etmemelidir çünkü bu çevre bizim ve gelecek kuşakların çevresidir. Çevre kirliliği insan yaşamını tehdit eden kıtlık, kuraklık, hastalık gibi birçok etmeni de beraberinde getirmektedir.

Bu etmenler varlıklarını uzun süre devam ettirdikleri için gelecek kuşakların da risk altında oldukları unutulmamalıdır. Bütün bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için en önemli şeyin eğitim olduğuna değineceğiz. Bu çalışmamızda çevre kirliliğinin ortadan kalkması için alınacak tedbirlere değindik.

Çevre ve Nüfus Artışı

Nüfus, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve belli bir süre varlığını idame ettiren

*Arş.Gör. Kırıkkale Üniv., Fen Ed.Fak.Felsefe Böl.
(sahinkml@hotmail.com)

¹ Kemal Görmez, Çevre Sorunları Ve Türkiye, Gazi Kitabevi, Ank., 2003, s. 19

² Görmez, a.g.e., s. 15

insan topluluğudur. İnsan doğası gereği üreyebilen bir canlı olduğu için nüfusun da hızla artması buna bağlı olarak olanaklıdır.

Nüfus artışı insanlık tarihi boyunca olmuştur ancak bu artış zaman zaman yavaşlamış olsa da genel anlamda bir artıştan söz etmek mümkündür. Nüfus hareketliliğinde gerek kültürel gerek de ekonomik faaliyetler etkin rol oynamıştır.

Dünya nüfusu 18. Yüzyıldan itibaren hızla artış göstermeye başlamıştır. Sanayi devrimi ile tarımsal alandaki gelişmeler nüfus artışında etkili olurken 1950 sonrası, gelişmiş ülkelerde nüfus artışı kısmen durmuş ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere nüfus artışı hızlanmıştır.¹

Sanayi devrimiyle birlikte özellikle halkın refah seviyesinde ki yükseliş nüfusu da etkilemiştir. Sanayi devrimiyle birlikte açık pazar ihtiyacının ortaya çıkması ve tarım alanlarının da kullanıma açılması nüfus artışını hızlandırmış ve nüfus hareketliliği etkilemiştir.

Nüfus artışı ilk anlamda olumlu görünse de beraberinde birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin başında çevre sorunları, işsizlik, çarpık kentleşme gelmektedir. Burada üzerinde duracağımız konu çevre problemi (çevre kirliliği)'dir.

Çevre probleminin içinde de; hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, hayvan ve bitki türlerinin ortadan kaldırılması ve iklim değişikliği mevcuttur.

Çevrenin birçok tanımı yapılmıştır. *Bunlardan biri bir organizmanın yaşama ve gelişmesini etkileyen tüm dış şart ve faktörler toplamıdır.²*

Çevre kirliliği ve düzeninin bozulmasının başında ekolojik dengenin bozulması gelmektedir. Ekolojik denge, *Dünyanın katmanları arasındaki madde ve enerji alışverişi / hareketi,*

*dünyanın doğal dengesini sağlar ve dünyanın katmanlarının bileşimi / kompozisyonu daima sabit kalmıştır*³.

Hızla artan nüfus hava kirliliğini ve bu da beraberinde ekolojik dengenin bozulmasını getirmektedir.

Ekolojik dengenin bozulmasında en büyük problem de sanayileşmedir.

Çevre, özellikle sanayi devriminden sonra gelişen ekonomik temelli saldırı olarak tabir edilen sömürüden büyük oranda etkilenmiştir.

*Bu dönemde ve 1960'lara kadar, doğal çevreye verilen zarar ciddi anlamda göz ardı edilmiştir*⁴.

İnsanların sanayileşmeyi her zaman bir kar amacı olarak görmesi ve çevreye yayılan sanayi atıkları ve zararlı gazlar iklim değişikliğine yol açmaktadır.

Sanayi insan yaşamını kolaylaştırdığı gibi insanlara zarar da vermektedir. Bu zarar doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan olmakta ve etki süresi uzun yıllar devam etmektedir.

Nüfusun artması beraberinde sanayileşmeyi, sanayileşmede iklim değişikliğini, iklim değişikliği de beraberinde küresel ısınmayı meydana getirmiştir.

*Küresel ısınma nedir? Küresel ısınma, kutuplarda ve yüksek dağlarda birikmiş olan buzulların giderek erimesine neden olduğu için, denizlerin seviyelerinde buzulların erimesi oranında yükselme görüleceğinden Hollanda, Belçika, Danimarka, Almanya gibi ülkelerin deniz seviyesinde veya altındaki toprakları zamanla denizlerin istilasına uğrayarak, birçok doğal felaketlerin tetikleyicisi olabilecektir*⁵.

³ Recep Akdur, Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumunu", Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23, Ankara, 2005, s.7

⁴ Hasan Yaylı, Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre Ve Nüfus, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, 2012, s. 159

⁵ Galip Akın, Küresel Isınma, Nedenleri Ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, 2006, s. 31

⁶ Çağatay Güler, Zakir Çobanoğlu, Su Kirliliği, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, Ankara, 1994, s.12

Küresel ısınma, nüfusun artmasıyla birlikte sanayileşmenin artması ve atmosferdeki gazların doğrudan yeryüzüne gelmesi ve sıcaklığın artmasıyla buzulların erimesi sonucu doğal dengenin bozulması anlamına da gelmektedir. Küresel ısınma tamamen insan eliyle olan bir olaydır bu olay etkisini uzun yıllar sürdürmekte bu etki her geçen gün de artmaktadır.

Çarpık kentleşme de nüfus artışının bir sonucudur. Hızla artan nüfus insanların yaşamlarını zorlaştırdığı için insanlar hayatlarını idame ettirmeleri için farklı yerleşim yerleri kurmuşlardır. Bunun yanı sıra artan bu nüfus tarım alanlarının bölünmesine ve geçimsizliğe neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da insanlar sanayinin bulunduğu yerlere (büyük şehirlere) göç etmesi özellikle büyük şehirlerde yapılaşmayı olumsuz yönde etkilemiştir.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunudur çarpık kentleşme. Kentleşme doğanın tahrip edilmesini ve beton yığınlarını da beraberinde getirmiştir.

Hava kirliliği, canlıların hayatlarını olumsuz yönde etkileyen gazların normal düzeyden fazla bulunmasıdır. Hava kirliliğinin başında sanayi ve taşıtlar gelmektedir. Sanayinin hızla gelişmesine doğru orantılı olarak hava kirliliği artmaktadır. Hava kirliliği beraberinde canlılar için birçok hastalığı meydana getirir. Taşıtlarda da durum aynıdır.

Nüfusun artmasıyla motorlu taşıtların artması ve insanların toplu taşıma araçlarını değil bireysel araçlarını tercih etmeleri de hava kirliliği daha da artmaktadır. Nüfusun artmasına bağlı olarak su kirliliği de artmakta özellikle doğanın tahrip edilmesi ve evsel atıklar öncelikle yer altı sularının kirlenmesini ve sanayinin artmasıyla da sanayi atıklarının dere, nehir ve denizleri kirlenmesiyle su kirliliği ortaya çıkmaktadır.

Su insanlar için hayati değer taşıdığı için suyun temiz ve kullanışlı olması gerekmektedir. Kaynağından kullanım aşamasına kadar en kolay kirlenen madde sudur. Çünkü eritir, taşır, bırakır ve akar. Hemen her aşamada kirlenmeyi önleyecek, suyun sağlık için tehlikeli hale gelmesine neden olabilecek, suyun sağlık için tehlikeli hale gelmesine neden olabilecek durumları önlemek sağlık personelinin en önemli görevleri arasındadır⁶.

Toprak da su ve hava gibi insanların yaşamlarını için devam ettirmeleri adına önemlidir. Toprak insanların yaşamları için hayati önem taşımaktadır.

Özellikle üst katmanlarıyla tarım, alt katmanlarında da su bu önemi daha da arttırmaktadır. Toprağın kirlenmesi beraberinde hava, su kirliliğini de meydana getirir. Toprak kirliliği özellikle modern çağın başlamasıyla hızla artmış ve sanayileşmeyle devam etmiştir. Toprak kirliliğine sebep olan unsurları sıralarsak;

- a) Sanayileşme,
- b) Evsel atıklar,
- c) Suni gübreler,
- d) İnsanlar tarafından bilinçsiz olarak kullanılan arazide meydana gelen erozyon.

Gibi sebepleri gösterebiliriz.

Nüfus artışına paralel çevre sorunlarının oluşması ve çevre kirliliği insanları doğrudan ya da dolaylı yollardan etkilemekte insan yaşamı için tehdit oluşturmaktadır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda sanayileşme, kentleşme, teknolojik gelime ve hızlı nüfus artışının doğanın temel fiziksel öğeleri olan hava, su ve toprak üzerindeki olumsuz etkilerde bulunarak insanları ve diğer canlıları olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Bu olumsuz etkilenmelerden ortaya çıkan çevre sorunlarına çevre kirliliği denilmektedir⁷.

Genel anlamda çevre kirliliği nüfus artışı ve sanayileşme ile doğru orantılı olup bu olumsuzluklar insan yaşamının idamesi konusunda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Artan nüfus artışıyla birlikte köyden kente göç, orman ve tarım arazilerinin yerleşime açılması ve doğanın tahrip edilmesi de olumsuz sonuçlar arasında değerlendirilebilir. Bu olumsuzluklar insanlık için ilk etapta olumlu gibi görünse de yıllar sonra olumsuz sonuçların ortaya çıkardığı görülmektedir. Yani olan olayların fark edilmesi yüz yılları almaktadır. Bu sorunların önüne geçilmeli ve insanların yaşamlarını daha iyi devam ettirmeleri yine kendi ellerindedir. Peki, bu mümkün müdür? İnsan ilk başta nüfusun kontrolünü yapmalı ve nüfus planlamasına geçmelidir.

⁷ Ateş Bayazıt Hayta, Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi, Ahi Evran Üniversitesi Kirşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Kirşehir, 2006 s. 364

Bunu devamında sanayileşme ve evsel atıklarda alınacak tedbirler çevre kirliliğini azaltacak ve insan yaşamı için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu alınacak tedbirler başta eğitim ve insanları bilinçlendirmekle mümkündür. Çevreyi koruma bağlamında ülkelerin ortak olarak düzenlemiş oldukları oturumlarda çevre bilinci ve çevreyi koruma gibi birçok konu işlenmektedir. Bütün insanlık için ortak olan bu sorun yine bütün insanların ortak hareketiyle çözüme kavuşturulabilir.

İnsanlık tarihinde genel anlamda birçok problemin olduğu görülmektedir. Bu problemler nüfus artışına bağlı olarak zaman zaman kıtlık, yoksulluk, savaş ve kentleşme problemlerini doğurmuştur. Bu problemler yukarıda da bahsettiğimiz gibi oluş aşamaları uzun olan ve hayati etkilemeleri yavaş yavaş olmaktadır. İnsan karşılaştığı bu ve benzeri problemlerde çözüm için hangisine öncelik vereceğini ve hangisinin hayati önem taşıyacağını bilmelidir. Günümüzde bütün ülkelerin ortak problemi olan nüfus artışı ve çevre kirliliği birinci derecede çözülmesi gereken bir problemdir.

Bu sorunlar nasıl çözümlenmelidir? Öncelikle işe nüfusun kontrolüyle başlanmalı nüfus ve aile planlaması yapılmalıdır. Ülkenin ekonomik, sosyo-kültürel yapısı da göz önüne alınarak yeni düzenlemelere başvurulmalı ve nüfus kontrol altına alınmalıdır. Bunun yanında kontrol altına alınan nüfus eğitimle bilinçlendirilmelidir. Bilinçlenen nüfus çevreyi nasıl ve ne şekilde kullanacağını bildiği an çarpık kentleşme, evsel atıklar, sanayileşmenin nasıl olacağını ve nasıl kullanacağını bilen bir toplumun temeli atılmış olur.

Nüfusun Artmasına Karşın Çevre Kirliliğine Karşı Alınacak Tedbirler

- Nüfus artışı kontrol altına alınmalı,
- İnsanlar bilinçlendirilmeli,
- Sivil toplum kuruluşlarına ve yerel yönetimler etkin olmalı,
- Yerel yönetimler çevrenin korunması için yasalar koymalıdır,
- Yenilenebilir ve yenilenemez olan enerji kaynaklarında yenilenebilir enerji kaynaklarının insanlar tarafından kullanımına teşvik edilmeli,
- Sanayinin atıkları ve gazları için gerekli tedbirler alınmalı,

- Tarım alanları bilinçli kullanılmalı ve modern tarım yapılmalı,
- Evsel atıklar tekrar kullanıma kazandırılmalı,
- Orman yangınları önlenmeli ve yeşil alanlar korunmalı gibi birçok önlemin alınması çevre kirliliğini önleyecek olan tedbirlerdir. Hızla artan nüfusla birlikte sanayileşme artmış olsa ve bu insanlık için önemli ve gerekli gibi görünse de insanlara hangi boyutta zarar verdiğini anlattık. Örneğin sanayinin artması doğal kaynakların hızla tüketilmesini beraberinde getirmektedir. Sanayileşme insan yaşamını kolaylaştırıp ve hayat standartlarını arttırılsa da gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda o an yaşayan insanlar ve gelecek kuşaklar için tehdit unsurudur.

Bunun yanında dinler de çevre bilinci hakkında çeşitli öğütler vermekte ve çevrenin nasıl ve ne şekilde kullanılması gerektiği hakkında bilgi vermektedirler. İslam dininde de çevre, tabiat ve doğanın insan için olduğunu ancak insanın bunu istediği kullanma yetkisinin olmadığını vurgu yapılmıştır. İnsan çevreye ve o çevrede yaşayan canlılara karşı sorumludur.

İslam dininde bu konuyla ilgili birçok ayete rastlamak mümkündür. *"İslah edilmişken yüzünde bozgunculuk yapmayın. "Şüphesiz ki Allah çokça temizlenenleri sever" ve "... İsraf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez".* Hristiyanlık ve Yahudilik'te de İslam dininde olduğu gibi çevre ve doğanın korunması ile ilgili bilgiler verilmiş ve doğaya zarar verilmemesi öğütlenmiştir.⁸

SONUÇ

Sonuç olarak; üzerinde yaşanılan toprak parçasının daha güzel ve kullanışlı olarak gelecek nesillere aktarılması ve var olan çevre düzeni için gerekli önlemler alınıp ekosistemin bozulmadan devam etmesi insanın elinde olan bir durumdur. Nüfus planlaması yapıp ve halkın bilinçlendirilmesi bu problemlerin çözümünün temelinde yatan iki ana etkidir. Toprak ve

⁸ Hüseyin Akyüz, Çevre Dostu Bir Peygamber: Hz. Muhammed, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 9/2 Winter 2014, P. 107-126, Ankara, 2014, S.111

çevreyi geçmiş kuşaklardan miras olarak aldığımızı varsayarsak bunu gelecek kuşakların da kullanacağı şekilde onlara bırakmamız en temel görevimiz olmalıdır.

Genel anlamda nüfus artışının ne olduğu ve buna bağlı olarak çıkan sorunları ele almaya çalıştık. Çevre kirliliği insanlar tarafından yapılmış olsa da bu sorunun ortadan kalması da yine insanların elindedir.

Çevremizin korunup güzelleştirilmesi için hiçbir şey için geç kalınmış değildir. İnsanın ve diğer canlıların yaşamlarını en iyi şekilde devam ettirmeleri için en önemli şey temiz bir çevredir. Çevre kirleniyorsa, Hayvanlar ölüyorsa, Ağaçlar kesiliyorsa, Nasıl yaşar insan.

KAYNAKÇA

AKDUR, Recep (2005) Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumunu", Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23, Ankara, s.7

AKIN, Galip (2006) Küresel Isınma, Nedenleri Ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, s.31

AKYÜZ, Hüseyin Çevre Dostu Bir Peygamber: Hz. Muhammed, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 9/2 Winter 2014, P. 107-126, Ankara, 2014, S.111

GÖRMEZ, Kemal (2003) Çevre Sorunları Ve Türkiye, Gazi Kitabevi, Ankara, s.19

GÜLER, Çağatay, ÇOBANOĞLU, (1994) Zehir, Su Kirliliği, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, Ankara, s.12

HAYTA, Ateş Bayazıt, (2006) Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Kırşehir, s. 364

YAYLI, Hasan (2012) Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre Ve Nüfus, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, s.159

TÜRK TİCARET KANUNUNDA TASFİYE KONUSUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Serbay MORAY*

I - GİRİŞ

Tasfiye, ticari bir kuruluşun kanunda yazan herhangi bir gerekçeyle son bulması üzerine borç ve alacaklarının belirlenerek hesabın kesilmesi ve olumlu bakiye kalması halinde bu tutarın pay sahipleri yahut ortaklar arasında paylaşılması işlemidir. Tüzel kişiliğe sahip şirketlerde bu işlemler tasfiye memurları eliyle yürütülmektedir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 98.madesinde "Bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki anonim şirketlere ait hükümler uygulanır" denmektedir. Söz konusu hüküm nedeniyle Kooperatifler Kanunu'nda yer almayan düzenlemeler için 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketler için yapılan düzenlemeler dikkate alınacaktır. Yeni kanunda anonim şirketler için tasfiye süreciyle ilgili bir takım yenilikler olduğundan çalışmamızın kooperatifler için yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmamızda tasfiye memurlarının görev ve sorumlulukları ele alınacak olmakla birlikte, ilk kez ticari literatüre 6102 sayılı TK ile kazandırılan konularda da açıklamalarda bulunulacaktır.

II - GENEL OLARAK

Tüzel kişiliğin son bulması halinde bu durum, ticaret siciline tescil ve ilan ettirilir. Sona eren şirket tasfiye haline girmektedir.

Şirketin tasfiye haline girmesi halinde, organların görev ve yetkileri, tasfiyenin yapılabilmesi için zorunlu olan, ancak nitelikleri gereği tasfiye memurlarınca yapılamayan işlemlere özgülenir.

Tasfiye işlerinin gereklerinden olan hususlar

*Gümrük ve Ticaret Müfettişi
(S.Moray@gtb.gov.tr)

hakkında karar vermek üzere genel kurul tasfiye memurları tarafından toplantıya çağrılır.

Anonim şirketlerde tasfiye memurları şirket esas sözleşmesiyle veya genel kurulca belirlenebilir. Bu şekilde belirlenmez ise yönetim kurulu üyeleri tasfiye memuru olacaktır. Tasfiye memurları pay sahipleri veya üçüncü kişilerden olabilecektir. Yönetim kurulu, tasfiye memurlarını ticaret siciline tescil ettirir.

Şirketin feshine mahkemece karar verilmesi halinde tasfiye memurunun mahkemece atanacağına dair hüküm yenidir. Mahkeme tarafından yapılan tayin aynı zamanda bir azil işlemini gerektirmektedir. Buna göre, mahkeme kanuni nitelikleri haiz bir tasfiye memuru atarken, mevcut tasfiye memurlarından birini görevden almalı ve onun yerine atamayı yapmalıdır. Bu husus mahkemenin takdirinde değildir. 6762 sayılı kanunda şirketin feshine mahkemece karar verilmesi halinde dahi, tasfiye işleri, esas sözleşme veya genel kurul kararı ile tasfiye memuru belirlenmedikçe yönetim kurulu tarafından yürütülmekteydi.

Esas sözleşme veya genel kurul kararıyla atanmış tasfiye memurları ve bu görevi yerine getiren yönetim kurulu üyeleri, genel kurul tarafından her zaman görevden alınabilir ve yerlerine yenileri atanabilir. Pay sahiplerinden birinin istemiyle ve haklı sebeplerin varlığında, mahkeme de tasfiyeye memur kişileri görevden alabilir ve yerlerine yenilerini atayabilir.

III - TASFİYE MEMURU

Tasfiye memurları tasfiye süresince ortakların tasfiyeye ilişkin oybirliğiyle verdikleri kararlara göre hareket etmelidirler. Ortaklarla tasfiye memurlarının anlaşamaması halinde, basit yargılama usulüne göre karar verilir. Yargılamada tasfiye memurları ve ortaklar dinlenerek karar verilir. Verilen kararlara itiraz yolu kapa-

lıdır. Kararın en kısa zamanda verilmesi gerekir. Bu husustaki kararlar kesindir.

Şirket sözleşmesi veya sonradan verilen bir kararla tasfiye işlerini yalnız başına görmeye yetkili kılınmamış olan tasfiye memurları birlikte hareket ederler. Tasfiye memuru tasfiyeye yalnız başına yetkiliyse, bu durum kanunda öngörüldüğü şekilde tescil ve ilan olunur.

Tasfiye memurları birden fazla ise, aksi genel kurul kararında veya esas sözleşmede öngörülmemişse, şirketin bağlanabilmesi için imzaya yetkili iki tasfiye memurunun şirket unvanı altında imza atması gereklidir.

Tasfiye memurları, şirketin bütün mal ve haklarının korunması için basiretli bir yönetici gibi gereken önlemleri almakla ve tasfiyeyi en kısa sürede bitirmekle görevlidirler. Tasfiye memurları; şirketin süregelen işlemlerini tamamlamak, gereğinde pay bedellerinin henüz ödenmemiş olan kısımlarını tahsil etmek, aktifleri paraya çevirmek ve şirket borçlarının, ilk tasfiye bilançosundan ve alacaklılara yapılan çağrı sonucunda anlaşılan duruma göre, şirket varlığından fazla olmadığı saptanmışsa, bu borçları ödemekle yükümlüdürler. Tasfiyenin gerektirmediği yeni bir işlem yapamazlar. Şirket borçları şirket varlığından fazla olduğu takdirde durumu derhâl şirketin merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine bildirirler; mahkeme iflasın açılmasına karar verir.

Tasfiyenin uzun sürmesi halinde, her yıl sonu için tasfiyeye ilişkin finansal tabloları ve tasfiye sonunda da kesin bilançoğu düzenleyerek genel kurula sunarlar.

IV - YENİ KANUNLA GETİRİLEN DÜZENLEMELER

6762 sayılı mTK'da bulunmayan, fakat uygulamada benimsenen ek tasfiye yeni yasayla kanun hükmü haline getirilmiştir. Ek tasfiye, tasfiye işlerinin tamamlanıp tasfiyenin bitirilmiş olmasına rağmen, daha sonra başkaca tasfiye önlemlerinin alınmasının zorunluluğunun doğması halinde başvurulacak geçici bir tedbirdir.

Tasfiyenin kapanmasından sonra ek tasfiye işlemlerinin yapılmasının zorunlu olduğu anlaşılırsa, son tasfiye memurları, yönetim kurulu üyeleri, pay sahipleri veya alacaklılar, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinden, bu ek işlemler sonuçlandırılıncaya kadar, şirketin yeniden tescilini isteyebilirler. Tescil üzerine şirket tüzel kişiliğini yeniden kazanır ve organlar yeniden çalışmaya başlar. Ancak, bu durum şirketin sona ermiş olduğu gerçeğini değiştirmez. Ek tasfiye halinde alacaklılara yeniden çağrı yapılmasına gerek yoktur. Yeni atanan tasfiye memurları tescil ve ilan ettirilmelidir.

Tasfiye işlerinin son bulması halinde şirket yine sona erdirilecektir.

Getirilen bir diğer yenilik ise tasfiyeden dönmektir. Buna göre, tasfiye haline giren şirket genel kurulunun, alacağı bir kararla, şirketi tasfiye gayesi güden bir şirket olmaktan çıkarıp, tekrar kar elde etme amacı güden ve varlığını devam ettiren bir şirket haline dönüştürme anlamına gelmektedir.

Genel kurulca tasfiyeden dönme kararının alınabilmesi belirli şartlara bağlanmıştır. Buna göre, tasfiyeden dönme sadece sürenin dolmasıyla veya genel kurul kararıyla şirketin son bulması hallerinde geçerli olacaktır.

V - SONUÇ

Ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanan kooperatifler sona erme hallerinin gerçekleşmesi ile birlikte tasfiye sürecine girmektedirler. Tüzel kişiliğin son bulması da tasfiye sonunda sicilden terkin edilmesiyle gerçekleşmektedir. Tasfiye sürecinin kanuna uygun olarak yönetilmesinden tasfiye memurları sorumlu olup, sürecin kanuna uygun olarak yönetilmesi bu görevi üstlenen kişiler adına önemlidir.

Bu dönemde kooperatifin zarara uğraması halinde sorumluluk tasfiye memurlarında olacaktır. Yeni Türk Ticaret Kanunu ile tasfiye sürecine ilişkin olarak getirilen düzenlemelerin de kooperatiflerce bilinmesinde fayda olduğu düşünülmektedir.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'İNDE SAĞLIK SİSTEMİ VE SAĞLIK SİSTEMİ İLE İLGİLİ SON DÖNEMDE YAŞANAN TARTIŞMALAR

Vecdet POYRAZ*

GİRİŞ

Sağlık sistemi ülkede uygulanan sağlık politikalarının işleyişini kontrol etmekte ve yönetmektedir.

Sağlık sistemleri sağlık için önemli bir uygulamadır.

Sağlık uygulamaların da yaşanan aksaklıkları ve verimi artırabilmek için kullanılan sağlık sistemleri ülkelerin sağlık ile ilgilenen birimleri tarafından belli kurallar açısından hazırlanmaktadır.

Her ülkenin kendine ait sağlık politikası bulunmaktadır. Ülkelerin sağlık politikalarının içeriği ve sınırları birbirinden farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada Amerika uygulanan sağlık sistemleri ve uygulanan sağlık sistemleri neticesin de yaşanan sağlık sorunları üzerin de durulmuştur. Öncelikle sağlık kavramı ve sağlık sistemleri kavramı üzerinde durulmuştur.

Daha sonra Amerika da sağlık sistemlerinden dolayı yaşanan sorunlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelime: Sağlık, Sağlık sistemleri

SAĞLIK KAVRAMI ve SAĞLIK SİSTEMİ

Sağlık, tanımlanması oldukça zor ve karmaşık kavramlardan biridir. Bu kavramın tanımlanması, tartışılmakta olduğu tarihsel döneme ve tanımlanmakta olduğu kültüre bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

* Ahmet Yesevi Üniv. Sağlık Kurumları İşletmeciliği
Yüksek Lisans (v.poyraz17@outlook.com)

Son 150 yıldır, Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlığın tanımlanması ile ilgili olarak beklentilerin artış göstermesi bu kavramın kişilerin, "yaşamlarını sürdürebilmelerinden", "hasta olmamalarına", "günlük aktivitelerini yerine getirebilme yeterliliklerine", "mutluluk duygusuna sahip olmalarına" ve "iyilik halinin sağlanmasına" varıncaya kadar farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmuştur (Larson 1991).

Aggleton'a (1990) göre sağlığı tanımlamanın birçok yolu bulunmaktadır. Ancak sağlığın tanımlanması ile ilgili olarak yapılan en belirgin ayırım sağlığın, resmi tanımlar ve resmi olmayan tanımlar açısından açıklanmasıdır. Resmi tanımlar sağlık profesyonellerinin tanımlarıdır.

Bunlar da kendi içinde pozitif ve negatif tanımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Sağlığın resmi olmayan tanımları ile ifade edilmek istenen ise, sağlıkla ilgili konularda profesyonel olmayan kişilerin sağlığa ilişkin algılamalarıdır. Kişilerin sağlıkla ilgili algılamaları zaman içinde farklılık gösterdiği gibi, ülkeden ülkeye de değişiklik göstermektedir (Aggleton 1990).

Sağlık; 19.yy' a kadar iş yapabilme kapasitesi olarak, sadece fiziksel açıdan iyilik olarak tanımlanırken 20.yy' da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (1948) sağlığı; sadece hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali" olarak tanımlamıştır. Böylece "Sağlık" ilk defa bütüncül bir bakış açısı ile ele alınmıştır.(www. Zehirlenme.bloggspot).

Sağlık sistemi kavramını tanımlamanın en önemli faydası, ülkelerin uyguladıkları sağlık sistemlerinin sınıflandırılabilmesini

ve dolayısıyla karşılaştırılabilir hale getirilebilmesini sağlamasıdır. Literatür incelendiğinde, sağlık sistemi ile hastalık halinin ilişkilendirildiği tanımlamaya yer verildiği görülmektedir.

Field (1989: 10)'e göre sağlık sistemi kavramı; ekonomik, kurumsal ve insan kaynakları ile hastalık halinin sonlandırılmasına odaklanmıştır. Bir başka açıdan Roemer (1991: 31)'e göre toplumun tümünün sağlık hizmetinden faydalanabilmesini sağlayacak finansmanın, kaynakların, organizasyonun ve yönetimin birleşimi sağlık sistemini ifade etmektedir. Lassey, Lassey ve Jink (1997: 3) tarafından yapılan çalışmada sağlık sistemi; sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumlu olan kurumların, insani hizmetlerin desteklenmesinin, finansman mekanizmalarının, bilgi sistemleri ve organizasyonel yapıların birleşiminden oluşan bir bütün olarak tanımlanmıştır. Santerne ve Neun (2010: 92)'a göre sağlık sistemi; sağlık hizmetlerinin üretimine, tüketimine ve dağıtımına yönelik bir toplumun yapmış olduğu tercihler aracılığıyla örgütsel antlaşma ve süreçleri içeren bir bütün olarak ifade edilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 2000 yılında yayınlanmış olan "Sağlık Sistemleri: Performansı Artırmak" isimli Dünya Sağlık Raporu'na göre sağlık sistemi; öncelikli amacı sağlığı iyileştirmek, korumak ve geliştirmek olan her tür faaliyeti içerisinde barındıran sistem ifadesiyle kapsayıcı niteliği en çok olan tanımlama olarak değerlendirilmektedir (WHO, 2000: 5). WHO'nun tanımına göre sağlık halini geliştirmeye yönelik hizmet eden tüm unsurlar (hizmetten yararlananlar, hizmet sağlayıcılar, düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşlar) arasında ilişkiler bulunmaktadır (McPake ve Normand, 2008: 201).

Kavramsal olarak çeşitli açılardan tanımlanan sağlık sisteminin uygulamada iyi bir sistem olmasını sağlayacak özellikleri aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Roemer,1982: 428-29)

- Bireylerin demografik, ekonomik ve diğer özelliklerini dikkate alarak tüm toplumu kapsamalıdır.

- Sunulan sağlık hizmetleri geniş

kapsamlı olmalıdır ve tüm teknolojik desteği içermelidir.

- Sağlık hizmetlerinin dağıtımında odak noktası önleyici hizmetler olmalıdır.

- Sağlık personeli yeterli sayıda olmalıdır.

- Tıp bilimiyle ilişkili eğitim veren birimler ve diğer kurumlar sağlık hizmeti ağıyla eşgüdüm içinde çalışmalıdır.

- Sağlık personelinin aldığı ücretler yaptıkları işe göre değişmelidir.

- Sağlık sistemi yeterli düzeyde finansal desteğe sahip olmalıdır. Yukarıda sıralanan özelliklere sahip bir sağlık sisteminden beklenen nihai sonuçlar; sistem içerisinde insan hayatının korunmasını ve geliştirilmesini, iyi yaşam koşullarının elde edilmesini ve sağlık halinin yükseltilmesini gerçekleştirme biçiminde olacaktır.

AMERİKA DA SAĞLIK SİSTEMLERİN DE YAŞANAN SORUNLAR

Amerika birleşik devletlerin de sağlık sistemi özel sektör üzerine kuruludur. Ülkede sadece sınırlı bir grup yaşlı (emekli) ve yoksul kesim için kamu sağlık sigortası uygulanırken, bunun dışında kalan kişiler için özel sağlık sigortaları ve diğer sağlık organizasyonları hizmet vermektedir. Kamu sağlık sigortalarının sınırlı bir gruba hizmet vermesi bakımından ABD sağlık sistemi, diğer gelişmiş ülkelerin sağlık sistemlerine göre yetersiz kalmaktadır. Çünkü hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde devletin "sosyal" olma özelliğinden kaynaklanan ve asgari düzeyde de olsa tüm nüfusu kapsayacak bir sağlık sistemi bulunmaktadır. Bazı ülkeler de örneğin; İngiltere'de toplumun neredeyse tamamını kapsayan ücretsiz sağlık yardımlarını içeren ve bu konuda birçok ülkeye örnek olan NHS uygulaması bulunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ABD'de nüfusun oldukça dar bir kesiminin (65 yaş üstü, maluller ve yoksullar), İngiltere'de ise nüfusun neredeyse tamamının (% 97) kamu sağlık güvencesine kavuşturulduğu görülmektedir.

Buna ek olarak İngiltere’de uygulanan yöntem ayırım gözetilmeksizin tüm topluma yönelik olması bakımından ideal sosyal güvenlik düşüncesine de daha uygun düşmektedir. Amerika birleşik devletlerin de sağlık nüfusun da yararlanan nüfus miktarı çok azdır. Diğer ülkelere göre sağlık sistemin de yararlanan kişi sayısının az olması tartışmalara neden olmuştur. Sağlık alınının da herkesin faydalanması ve eşit haklar verilmesi gerektiği ve devletin bu konuda kişileri desteklemesi gerekmesi konusunda tartışmalar yaşanmaktadır.

SONUÇ

Sağlık kavramının çok geniş bir tanım aralığı bulunmaktadır. Sağlık ile ilgili çok farklı tanımlar yer almaktadır. Sağlık ile ilgili yapılan tanımlar arasında ortak nokta sağlıklı kişinin ruhen, bedenen ve sosyal yönden iyi olma durumunu içeriyor olmasıdır. Sağlık kavramı ele alınırken bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

Sağlık kavramı kadar sağlık sistemi kavramı da önem arz etmektedir. Sağlık sistemi uygulanan politikaları ve bu politikaların içeriğini ve sınırlarını belirlemektedir.

Aynı zaman da sağlık politikalarının uygulanıp uygulanmadığına ve uygulama aşamasında yaşanan sorunlarla ilgilenmektedir. Sağlık sistemleri sağlığı artırmak, iyileştirme, verim elde etmek, sağlık alanının da yaşanan yeni politikaları takip etmek ve kişilere sunmayı amaçlamaktadır.

Her ülkenin sağlık politikası ve uygulamaları da farklılık göstermektedir. Ülkeler de uygulanan sağlık sistemlerine yönelik pek çok eleştiri geliştirilmiştir.

Sağlık sistemi ile ilgili tartışma yaşanan ülkelerden biri de Amerika Birleşik Devletleridir.

Amerika Birleşik Devletlerin de yaşanan tartışmalardan biri uygulanan sağlık

sigortasıdır. Diğer gelişmiş ülkelere göre Amerika da uygulanan sağlık sigortası biraz geri kalmıştır. Ve sadece belli bir kesime yönelik kalmaktadır. Kişiler arasında maddi gelire göre ayırım yapılmaktadır. Kamu sağlık sigortası belli bir kesimi kapsamaktadır. Ülke de yaşayan kişiler arasında yaşanan bu durum son dönem de yaşanan tartışmalar arasındadır.

KAYNAKÇA

Aggleton P. (1990) Health. J&L Composition Ltd.,London.

Field, M.G. (1989), “Introduction”, M.G. Field (der.), SuccessandCrisis in NationalHealthSystems: A Comparative Approach içinde, New York: Routledge, 1-24.

Lassey, M.L.,Lassey, W.R. ve Jink, M. (1997), HealthCareSystemsAroundthe World: Characteristics, Issues, Reforms, Pearson, Washington.

Larson J. L. (199\ TheMeasurement of health. ConceptsandIndicators.

GreenvoodPress, New York.

Mcpake, B. ve Normand, C. (2008), HealthEconomics: An International Perspective, Second Edition, Routledge, New York.

Roemer, M.I. (1982), “Market FailureandHealthCarePolicy”, Journal of PublicHealthPolicy, 3(4), 419-431.

Santerne, R.E. ve Neun, S.P. (2010), HealthEconomics: Theory, InsightsandIndustryStudies, 5th Edition, South-Western Cengage Learning, Ohio.

<http://zehirlenme.blogspot.com.tr/2011/12/saglik-kavrami.html> ErişimTarihi: 16.10.2015

TARIMDA YENİ İŞLETME MODELLERİ; AİLE ÇİFTÇİLİĞİ ve ÜRETİM ORTAKLIĞI

Vedat SADİOĞLU*

GİRİŞ

**“ Birleşmiş Milletler 2014 yılını
resmi olarak, ‘Uluslararası Aile Çiftçiliği
Yılı’**

olarak ilan etmiştir. Buradaki temel amaç, aile çiftçiliğinin gıda güvenliğine ve sürdürülebilir kalkınmaya katkısını sağlamak olmuştur.

Tema olarak da, **‘Aile çiftçiliği dünyayı besler ve yeryüzünü önemser’** benimsenmiştir.

Aile çiftçileri ve küçük çiftçiler küresel gıda güvenliği açısından önemli bir yere sahiptir.

Aile çiftçiliği; Geleneksel gıda ürünlerinin korunmasına yardımcı olan, dengeli beslenme için imkân sağlayan, küresel tarımsal biyo çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunan, kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasına yardımcı olan bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı, aile çiftçiliği, sosyal politikalarla desteklendiği durumda yerel ekonomilerin canlanması için de bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır.”

“Üretim, ülkelerin geleceği bakımından hayati öneme sahiptir.

* Eğitimci Yazar
(vsadioglu1960@hotmail.com)

Bu nedenle devletler, zaman içerisinde üretimle ilgili yeni stratejiler belirler ve değişikliğe giderler.

Tarım sektörü de her zaman olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda yine en stratejik sektör olmaya devam edecektir.

Gıda ve beslenme söz konusu olduğu sürece, ülkeler için vazgeçilmez ve en temel sektör tarım olacaktır.

Bu nedenle tarımla ilgili sorunlar dikkatle ele alınmalı, tarımla ilgili analizler, planlamalar ve projeler hazırlanarak çözümler üretilmelidir.

Gelişmiş ülkeler **‘Gıda Güvenliği Modernizasyonu’ kanunları çıkarmaya hazırlanmakta ve tarımsal üretimi ‘kurumsallaştırmaya’** çalışmaktadır.

Bu oluşumların dışında kalmamalı, gıda standartlarına uygun ürünler üretmeli, gıda üretiminde kaliteye önem verilmelidir.”

A. AİLE ÇİFTÇİLİĞİ

I. AİLE ÇİFTÇİLİĞİ NEDİR?

Aile tarafından tarım ile bağlantılı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamı aile çiftçiliği olarak tanımlanır. Aile çiftçiliği, aile temelli tüm tarımsal faaliyetleri kapsar ve kırsal kalkınmanın birçok alanı ile bağlantılıdır.

Bir aile tarafından yönetilen ve gerçekleştirilen, çoğunlukla kadın ve erkekler dâhil, ailesel işgücüne dayalı tarım, ormancılık, balıkçılık, mercancılık ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerini kapsamaktadır.

Aile çiftçiliği hem gelişen, hem de gelişmekte olan ülkelerde gıda üretimi sektöründe tarımın iyileştirilmesi ve doğal kaynakların yönetimi, çevrenin korunması ve özellikle de kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınma açısından en önemli yapılandırma-
dır.

Aile çiftlikleri, bir tür küçük ölçekli kooperatif veya küçük ölçekli işletmeler sayılabilir.

Aynı sanayideki '**Aile İşletmeleri**' gibi, köylerde de '**Aile Çiftlikleri**' oluşturulması teşvik edilmektedir.

Bu konuda Birleşmiş Milletler Gıda Örgütü (FAO), her yıl yayımladığı 'Dünyada Gıda ve Tarımın Durumu-SOFA-Raporu'nun verilerinde, kooperatiflere ve özellikle aile çiftçiliğine vurgu yapmaktadır.

Dünya üzerinde yaklaşık olarak 570 milyon çiftliğin var olduğu düşünülmektedir.

Bunun yaklaşık 500 milyonu aileler tarafından, geriye kalan 70 milyonu büyük işletmeler, orta ölçekli işletmeler, özel sektör ve kurumlar tarafından işletilmektedir.

Görüldüğü gibi aile çiftçileri, doğal kaynakların ve özellikle toprağın asıl koruyucusudur.

Aile çiftlikleri, sektörel olarak dünyanın en büyük işveren grubunu oluşturur ve dünyanın % 80'nini değer olarak üretirler.

Çoğunlukla taze sebze ve meyvenin üreticisi olmakla birlikte, süt ürünleri ve kümes hayvancılığı da yapmaktadırlar.

Buna rağmen, çoğu aile çiftçisi ve özellikle geçimini aile çiftçiliğinden sağlayan %70'lik kesim, hala dünyanın gıda güvenliğinden yoksun nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yaşamaktadırlar.

Eğer bu % 70'lik bölüm doğru bir şekilde desteklenirse, aile çiftçilerinin büyük bölümü geçimlerini daha rahat sağlayabileceklerdir.

Yıllar	Parsel Sayısı	Çiftçi Sayısı	Alan (Dekar)
2002	15.332.976	2.588.666	164.960.37
2006	16.457.203	2.609.723	164.930.21
2012	15.856.663	2.214.390	156.287.67

Tablo.1. Türkiye'de GTHB Çiftçi Kayıt Sistemine Göre Parsel ve Çiftçi Sayısı

Toprağın, Amerika'da % 83'ü, Avrupa'da % 68'i, Asya'da % 85'i, Afrika'da %62'si aile işletmeleri tarafından kullanılmaktadır.

Bu oranların içinde, az gelişmiş ülkeler

ve gelişmekte olan ülkelerde işletme büyüklüğü 2 hektarın altındayken, gelişmiş ülkelerde bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üstelik gelişmemiş ülkelerde aile çiftçileri,

mevcut arazileri dahi etkin olarak kullanamamaktadır.

Dünyada 1 hektardan az tarım arazisine sahip işletmeler % 72 civarında yer alırken, bunun da ancak % 4'ü etkin bir şekilde kullanılabilir.

Yani tam bir verimlilikten ve etkinlikten söz etmek mümkün değildir.

Aile çiftçilerinin dünya gıda üretiminin % 80'nini gerçekleştirdikleri de unutulmamalıdır.

Onların yeterli bilgiye erişmesi, yeterli kaynaklara ulaşması, hem parasal hem de ekonomik olarak desteklenmeleri gerekmektedir.

Bu konudaki en iyi örnekler kooperatiflerdir. Zira kooperatifler, hem üyelerine gerekli bilgilendirmeyi yapabilmekte, hem de finansal kaynak sağlayabilmektedirler.

AİLE ÇİFTÇİLİĞİNİN GELECEĞİ

Son 30 yılda, gıda üretiminde, pazarlamasında ve tüketiminde büyük değişiklikler

olmuştur. Özellikle tarımsal inovasyon, bu değişiklikte önemli rol oynamıştır.

Aile çiftçileri, kullandıkları yöntemlere; hükümetler, aile çiftçiliğini destekleyen politikalara; üretici birlikleri ve kooperatifler ise aile çiftçilerinin ihtiyaçlarına göre programlar geliştirmek durumundadırlar.

Hükümetler, araştırma ve yayım kurumları, teknoloji aktararak gerçekleşen süreçlerden çok, aile çiftçilerinin kendi yarattığı yeniliklerin gerçekleşebileceği ve ödüllü bir yaklaşımı tercih etmelidirler.

Çevresel olarak sürdürülebilir ve sosyal olarak da kapsayıcı ekonomik gelişmenin içinde özellikle kadınlar ve gençler gözetilmelidir.

Gıda sistemindeki ve tarımdaki yerleri henüz tam olarak fark edilmemiş olsa da kadınlar, üretimden pazarlamaya ve satışa kadar, ailelerin beslenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Aynı zamanda yaşamlarını iyileştirmek için çoğu zaman başka olanakları düşünmek zorunda bırakılan ve kırsalda yaşayan gençlerin göçünü de engellemeye ihtiyaç vardır.

Gençlerin, kırsalda gelecek imkanlarını bulduğu koşullar yaratılmak zorundadır. Bu koşulların içinde, gençlerin girişim potansiyelini açığa çıkaracak eğitime de yer verilmelidir.

B. ÜRETİM ORTAKLIĞI

TARIMSAL ALANLARIN SINIFLANDIRILMASI

Toprak, hiç şüphesiz insanların yaşamı, ülkelerin kalkınması ve refahın sağlanması açısından vazgeçilmez bir doğal kaynaktır. Tarih boyunca uygarlıkların gelişmişlikleri ve insanların yaşam standartları, toprak ve insan ilişkisinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Erozyonla tükenen, amaç dışı kullanımla hızla yok olan, kirlenen ve bozulan tarım arazilerinin doğru politikalarla daha verimli kullanılması mümkündür.

Günümüzde toprakların kullanım niteliklerinin belirlenmesinde en uygun olarak kullanılan, **“Arazi Kullanma Kabiliyet Sınıflaması (AKKS)”** yöntemidir. Toprağın kullanılmasındaki sınırlamalar göz önüne alınarak yapılan AKKS’de araziler 8 sınıfa ayrılmaktadır.

Bunun ilk dört sınıfında yer alan araziler, işlemeli tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli tarım topraklarıdır.

Bu kapsamda, Türkiye’nin sahip olduğu arazilerin nitelikleri AKKS çerçevesinde incelendiğinde, %34,1’inin işletmeleri tarım ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirilmesine uygun olduğu görülmektedir.

Ayrıca, toplam arazi varlığının %0,2’sini işlenmeyen düz araziler, %13,9’unu iyi nitelikli mera ve orman arazileri, % 46’sını bozuk mera ve orman arazileri oluşturur.

Geriye kalan %5,8 oranındaki arazilerde ise tarımsal üretim yapılmamaktadır.

Arazi niteliğinin belirlenmesine yönelik başka bir standart ise, tarım arazileri özelinde gerçekleştirilen **“Tarım Arazileri Sınıflaması”**dır.

15 Aralık 2005 tarih ve 26024 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ‘Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği’ ile yasal zemine kavuşturulan bu sınıflamaya göre araziler; mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri, marjinal(farklı) tarım arazileri, örtü altı tarım arazileri ve seralar ile diğer araziler olarak sınıflandırılmaktadır.

Söz konusu alanların ekonomik olarak kullanılmasında, arazilerin yetenek sınıfları kadar sulanabilir olması da önemlidir.

Bu açıdan, sahip olduğu toplam 112 milyar m³ yıllık kullanılabilir yer altı ve yer üstü su potansiyelinin %73’ünü tarımsal sulamada kullanan Türkiye’nin, sahip olduğu mevcut ekili-dikili tarım alanının 8,5 milyon hektarının sulanabilir nitelikte olduğu bilinmektedir.

TÜİK verilerine göre arazi kullanımı itibarıyla değişiklik göstermekle birlikte, toplam arazilerin %24,1’i sulanmakta, %75,9’u ise sulanamamaktadır.

Tarım arazilerinin etkili ve sürdürülebilir bir şekilde kullanımına etki eden bir başka unsur da arazilere sahip işletmelerin ölçekleri ve arazilerin parçalanmışlık durumudur.

Tarımsal arazilerin parçalanması, bir işletmenin arazilerinin çok sayıda parçaya bölünmüş ve her birinin farklı yerlerde bulunması olarak tanımlanabilir.

TARIMSAL ARAZİLERİN İŞLETİLMESİNDE HUKUKİ YAPI

Ülkemizdeki tarım işletmelerinin durumu,

26.01.2003 tarih ve 25005 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, **“Tarım İşletmelerinin Yeterli Tarımsal Varlığa Sahip Olup Olmadığının Tespitine Dair Yönetmelik”**tir.

Söz konusu yönetmelikle mutlak tarım arazilerinde ve özel ürün arazilerinde 1 hektarın, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektarın, örtü altı tarım yapılan arazilerde 0,3 hektarın ve marjinal(farklı) tarım arazilerinde 2 hektarın iki katından küçük parsellerin bölünemez olduğu hükme bağlanmıştır.

Daha sonra 5578 sayılı ‘Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile özel ürün arazileri için belirlenen bölünebilir en küçük parsel büyüklüğü 2 hektara çıkarılmıştır. 30 Nisan 2014’te yürürlüğe giren 6537 sayılı kanun tam olarak uygulandığında; miras hukukundan kaynaklanan bölünmeler önlenmiş olacaktır.

Parsel sahiplerinin; mülkiyeti kendilerinde kalmak, belli bir süre ile kullanıma izin vermek(en az 10 yıl), işletme gelirlerinden her yıl düzenli kâr almak, kamu ve üyeler tarafından sıkı ve şeffaf bir şekilde denetlenmek koşullarıyla adi ortaklık şeklinde parsellerini birleştirmelerine, bu amaçla **‘Kooperatif’** ya da **‘Şirket’** şeklinde üretim ortaklığı kurulmasına olanak sağlanmalıdır.

SONUÇ

Küresel düzeyde açlıkla mücadelede önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen, 800 milyondan fazla kişi hala yeterli beslenmeden yoksundur.

Bu konuda yapılması gereken çok şeyler vardır. Bunlardan biri de **‘Aile Çiftçiliği’**ni özendirme ve desteklemektir.

Türkiye’de Avrupa Birliği’ne uyum kapsamında, kırsal kalkınmayla ilgili politikalarda **‘Aile Çiftçiliği’** için de çalışmalar yürütülmektedir.

Yıllardır tarımda sorun olarak görülen aile işletmeleri, belki çözümün bir parçası olacaklardır.

Bu açıdan bakıldığında, her türlü çeşitliliği içinde barındıran aile işletmeleri, eğer gerçekten yenilikçiliğe ulaşabilirlerse daha verimli hale gelebileceklerdir.

Eğitime ve yayım hizmetlerine daha fazla erişimin desteklenmesi, tarıma yapılacak yatırımların ve alt yapı hizmetlerinin artırılması, örgütlü bir modele teşvik edilmeleri yararlı olacaktır.

Aile çiftçiliğinin, yöresel gıdaların sürdürülebilirliği için önemli olduğu unutulmamalıdır. **‘Yöresel Ürün Fuarları’** desteklenmeli ve aile işletmelerinin buralara katılımı sağlanmalıdır.

Aile çiftçileri, tarımsal ürünlerin bir şekilde koruyucusu, devamlılığının güvencesi ve gelecek için bir yatırımdır.

Uzun yılların sorunu olan yapısal sorunlar çözülmeden, tarımda düşük maliyetli üretim yapmak zordur.

Tarımsal üretimde maliyetlerin düşürülmesi amacıyla mazot, gübre, ilaç, elektrik gibi girdi fiyatları düşürülmelidir. Ayrıca, ara-

zilerin parçalanmışlığı sorunu vardır. Bu durum, hem işletmeleri küçültmüş hem de her işletmenin çok sayıda küçük tarım arazilerinden oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye’de 2,3 milyon dolayında işletme ve 15,9 milyon parsel vardır.

Ortalama işletme büyüklüğü 68,1 dekara inmiştir. Bu oran İngiltere’de 538, Fransa’da 521, İspanya’da 238 dekadır. Tarımsal üretim, babadan kalma yöntemlerle yapılmamalıdır.

Tarımsal üretimde ve pazarlamada; işletmelerin küçüklüğünün üstesinden gelebilmek ve pazarlama maliyetlerini düşürebilmek için örgütlenmeye ihtiyaç vardır.

Pazarlamada da üretici örgütlerine ağırlık verilmelidir. Bunun için de **“üretim ortaklığı”** modelleri denenmelidir.

KAYNAKÇA

- <http://tarim.gov.tr> (Erişim Tarihi: 06.10.2015).
- Dünya Gıda Günü 2014 Sempozyumu, Ekim 2015, ZMO Yayını.
- <http://eskisehir.tarim.gov.tr> (Erişim Tarihi: 03.01.2016).
- <http://fao.org/europe/program-mes-and-projects>(Erişim Tarihi:03.01.2016)
- Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2014-2018) Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Taslak Raporu, Ankara, Kasım 2012
- Tarımda Yeni Bir İşletme Modeli: Üretim Ortaklığı, A.İşıkhan, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Sayı 107/2014

ESKİ TÜRKLERDE İKTİSADİ HAYAT

Yaşar ŞİMŞEK*

İslamiyet öncesi Türk tarihi, İskit/Sakalardan (MÖ. 8-3. bin) 10. yüzyıl başlarına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu zaman diliminde doğuda Japon Denizi'nden batıda Hazar Denizi'ne kadar uzanan geniş bir coğrafyada İskit, Hun, Köktürk ve Uygurlar tarih sahnesine siyasi bir topluluk olarak çıkmıştır. Yaşanılan coğrafyanın çoğunlukla tarıma pek elverişli olmaması, kışların çok soğuk ve uzun geçmesi konar-göçer hayat tarzını zorunlu kılmış, iktisadi hayat atlı bozkır kültürü etrafında gelişmiştir.

Bozkır coğrafyasının ve hayat tarzlarının icabı Türk ekonomisinin temelini hayvancılık oluşturmuştur. Bunun yanında ganimet temini, vergiler, ziraat, avcılık, endüstri ve el sanatları ile ticaret de diğer iktisadi unsurlar arasında yer almıştır (Ahmetbeyoğlu 2015:349). Mebhus unsurların başında gelen hayvancılık, Türkler için hayati ehemmiyet teşkil etmektedir. Zira yetiştirilen atlar savaş ve ulaşım aracı olarak kullanılmakta, koyun ve sığır ise insanların hayatlarını ikame ettirebilmeleri için gerekli olan yiyecek ve giyecek ihtiyacını karşılamaktadır.

Türklerde hayvancılık, bozkır kültürü etrafında gelişen madencilik, askerlik ve tarım ile iç içe gelişmiştir. Eski Türk tarım terimlerine bakıldığında sözcüğünün geniş ve çeşitli olması Türklerde tarımın hayvancılık kadar önemli olduğunu gösterir: tarı- "tarlayı ekmek, ekin sürmek", ek- "ekmek", sür- "sürmek", sabanla- "saban sürmek", ahtar- "ekin ekmek için toprağı kazmak", anukka tut- "ekim için tarlayı hazırlamak", ota- "ot ayıklamak", saç- "tohum saçmak", kemiş- "atmak, saçmak", bat- "toprağa tohum ekmek", kığlat- "fışkı ile gübreletmek", tezekle- "toprağı gübrelemek", suwa- "toprağı sulamak", arıklan- "hendek, kanal açmak", kırla- "su kanalı kazmak", büt-/bit- "tohum topraktan çıkmaya başlamak", biş/

biş "yetişmek, olgunlaşmak", ün- "yetişmek", uruğla- "tohumdan ayrılmak", köyül- "olgunlaşmak", or- "biçmek", sawur- "(harman) savurmak", yeler- "(buğday) savurmak", tögül- "harman etmek", ögi- "öğütmek", elge- "elemek", tat "çiftçi", tarıççı "çiftçi" tegirmençi "değirmençi", yür tarığı yir "darı ekmek yeri", kepez tarığı yir "pamuk ekmek için gerekli yer", orun "yer, tarla", eniz "anızlık, boş tarla", örtgün "harman yeri", anbar "ambar", orğak "orak", baştar "orak", dibek "dibek", tövgüç "havan", arpa "arpa", aşlık "aşlık", birinc "pirinç", bulğur "bulgur", konak "darı", künçit "susam", leblebü "nohut", mercümek "mercimek", tügi "nohut", tobun "buğday kesmiğı", tuturğan "pirinç", ügür "darı", uçuk "samanlı buğday", yarma "yarma", yasımuk "mercimek", kepez "pamuk", bamuk "pamuk", kentir "kendir", keten "keten" ... (detaylı bilgi için bk. Gül 2004). Köktürklerin tarım ile uğraştıkları tarihi vesikalarda kayıtlanmıştır.

Kapgan Kağan 697 yılında Çin'e elçi göndererek tohumluk buğday, ipekli kumaş, ziraat aletleri istemiştir. Tang imparatoriçesi Wu, bu talebe önce menfi bir tutum takındıysa da sonunda Kapgan Kağan'ın isteklerini yerine getirmiştir. Gönderdiği mallar içinde 40.000 ölçek tohumluk buğday ile 3.000 adet ziraat aleti bilhassa dikkati çeker. Şüphesiz bu istekler Köktürk ülkesinde var olan ziraatı geliştirmek içindi (Baykara 1991:11).

Savaşçı bir toplum olan Türkler için madencilik de oldukça önemlidir. Eski Türk yurtlarındaki kurganlarda MÖ. ikinci bin başlarına ait olduğu tahmin edilen demirden yapılmış eşyalara rastlanmıştır. W. Ruben, bu ve başka deliller ışığında eski Türk sahasını demir kültürünün doğduğu yer olarak kabul etmiştir. Arkeologların Baykal ötesinde Selenga civarında buldukları bir Hun kasabasında demir işleme atölyeleri ve bronz dökümhaneleri ortaya çıkmıştır.

Daha MÖ. yedinci yüzyılda kaş sikkelerinin kesilmesinde kullanılan demir döküm aletleri-

* Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ysimsek55@gmail.com)

nin Türk işi olduğunu Çinliler belirtmişlerdir. Bu dökümhanelerde üretilen “ser demiri” denilen malzeme hafif ve dayanıklı zırhların üretiminde kullanılmıştır. Bu tür zırhlar VII. yüzyıldan itibaren Medine’ye gelmiş, hatta Hz. Muhammet de bunlardan birini kullanmıştır. (Şen 2008:165).

Madencilik ve demircilikte en ileri düzeyde olan eski Türkler, yapmış oldukları savaş araç ve gereçlerini bir ihraç ürünü olarak da pazarlamaktaydılar. Arkeolojik kalıntılar ve yazılı belgeler Hunların arasında dökümcülerin olduğunu gösteriyor. Mesela, Kırgız Türkleri bu alanda oldukça gelişmişlerdi. Onların imali olan kesici aletlere bütün Orta Asya’da rağbet ediliyordu. Yine tarihten hatırlıyoruz ki, Köktürk Kağanlığının kurucuları Altay Dağlarında demircilikle meşgul oluyorlardı. Bilge Kağan Anıt Mezarlığında 2001 yılında keşfolunan hazinelerdeki madeni eşyalar ve süsler dünyada eşi, benzeri bulunmayan harikulade şeylerdir. Daha önceki devirlere ait (mesela Andronovo kültürü), özellikle Yenisey vadisinde, Altaylar ve Güney Kazakistan bozkırlarıyla, Orta Avrupa’da bulunan arkeolojik malzemeler arasında renkli taşlar, iğneler, bilezikler, küpeler, yüzükler, göğüs takıları, taraklar vs. dikkati çeker. Uygurlar arasında dolaşan seyyahlar altın, gümüş ve demirden kaplar yaptıklarını, yeşim taşıını çok güzel işlediklerini belirtmiştir (Gömeç 2013:11).

Türklerde askerlik ayrı bir meslek olarak ortaya çıkmamış, bilakis atlı bozkır kültürünün bir sonucu olarak her Türk asker olarak yetişmiştir. Türklerde askerlik eğitiminin daha çocuk yaşlarda başladığı, çocukların koyunların üzerine bindirilerek at binme eğitimlerine başlatıldıkları bilinmektedir. Savaşçı bir toplum olarak Türklerde askerlik, iktisadi hayatın olmazsa olmaz tezahürlerinden biridir. Bozkır coğrafyasında gelişen tarım, hayvancılık, madencilik ve askerlik bir çarkın birbirine girift dişlileri gibidir. Her bir unsur bir diğerine bağlı olarak gelişme göstermiş, bunun sonucunda da kendine has bir medeniyetin temelleri atılmıştır.

Türk, Türklük ve Türkçe üzerinde araştırma yapan pek çok Avrupalı müsteşrik Türkleri göçebe, sadece savaş ganimeti ile geçinen, sürekli at üstünde oradan oraya saldıran ve talan eden bir topluluk olarak tanımlamıştır.

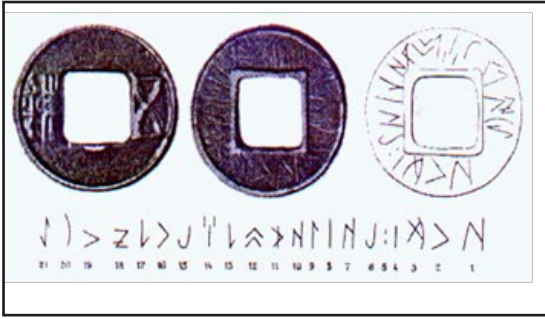
Yazılı tarih, bilindiği üzere, Sümerler ile başlar. MÖ. 4000 ile MÖ. 2000 arasında Mezopotamya’da yaşayan bu topluluğun dilinde 169 öz Türkçe kelime tespit edilmiştir. Sümerce dindir Türkçe tengri “tanrı”, Sümerce udi- Türkçe udi- “uyumak”, Sümerce di- Türkçe ti- “demek, söylemek”, Sümerce eş- Türkçe es- “esmek”, Sümerce kabkagag Türkçe kapkacak gibi. Sümerce tabletlerde tanıklanan ve öz Türkçe olduğu açık olan bu kelimeler, bize Türklerin çok eski devirlerde farklı milletlerle iletişimde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu iletişimin boyutu muhakkak ki ticareti de kapsıyordu.

Türklerde ticari faaliyetlerin çok eskilere dayandığı Çin, Arap, Fars ve Rus kaynakları aracılığı ile tespit edilebilmektedir. Bu kaynakların dışında öz kaynaklarımız da bize çok detaylı bilgiler vermektedir. MS. 732’de dikilen Köl Tigin yazıtının 8. satırında geçen ötüken yir olurup arkış tirkış isar neñ buñug yok “Ötüken toprağında oturup (buradan diğer ülkelere) kervanlar gönderirsen, hiç bir sıkıntı yoktur” cümlesi Türklerde ticaretin önemini açıkça dile getirmektedir. Eski Uygurlardan kalma pek çok alım-satım belgesi günümüze ulaşmıştır. Hun, Köktürk ve Uygurların özellikle Çin’le, iki ülke arasında uygun görülen özel bir bölgede, canlı at, deri, kürk ve hayvani gıda karşılığında hububat ve ipek kumaş ticareti yaptıkları bilinmektedir. Çin’den başlayarak Anadolu ve Akdeniz üzerinden Avrupa’nın içlerine kadar uzanan İpek Yolu’nun kontrolü ticareti doğrudan etkilemekte idi. Çin ve Türk kavimleri arasında sık sık el değiştiren İpek Yolu’nun kontrolü, ticaret, dolayısı ile de para demektir. Çin’den başlayan bu yolun güzergahı üzerinde Soğd, Türk ve Çinli tüccarların alışveriş yaptıkları Kaşgar, Karakorum, Fergana gibi önemli ticaret noktaları bulunmaktaydı.

Ticaret, para (sikke) veya takas usulü gerçekleştirilmekteydi. 10. yüzyıl öncesinde para basmak, elbette günümüz koşullarındaki kadar kolay değildi. Bu yüzden para yerine Türk kağıdı veya Çin hükümdarının mührü ipek bir kumaş üzerine basılır, bu kumaş para yerine kullanılırdı.

Türklerde para ihtiyacı çoğunlukla altın, gümüş, bronz ve bakır sikkeler ile karşılanmaktaydı. Bu sikkeler tarz olarak çerçevesi yuvar-

lak, ancak ortasında kare şeklinde dört köşe boşluk bulunan ön yüzünde çoğunlukla Çince, arka yüzünde ise runik harfli yazılar bulunan sikkelerdir (Sertkaya-Alimov 2006:1). Türklerde maden işçiliğinin oldukça gelişmiş olması Türklerde para yapımınının var olduğunu doğrudan göstermektedir. Yenisey Yazıtları'nda say teg sarig altunum "kum gibi sarı altınım", bakırı bungsuz erti kara saçın teg "(ölen kişinin) bakırı (parası), kara saçları gibi sayısızdı" gibi ifadelerin geçmesi Türklerde paranın kullanıldığına kanıt olarak gösterilebilir. Eski Uygur döneminde kesilen sikkelerin ön yüzünde çoğunlukla kağanın adı, arka yüzünde ise kağanın unvanı yazılmıştır. Mesela Beş Balık şehrinde bulunan bir sikkenin ön yüzünde Köl Bilge Bukuk Uygur Tengri Kagan, arka yüzünde ise il tutmuş yarlığına yazılıdır (Sertkaya-Alimov 2006:2).

Görüntü 1: Köktürk parası örneği

Altın, gümüş, bronz ve bakır sikkelerden başka 12. yüzyıldan sonra çav adı verilen kağıt para da kullanılmıştır. Kağıt paranın kullanımı Çin'de 8. yüzyıla kadar gitse de (1260-1295) ticareti kolaylaştırmak ve geliştirmek için Kubilay Han döneminde daha yaygın hale getirilmiştir. Kağıt para sisteminde halkın sahip olduğu altın, gümüş ve bakır gibi değerli madenler devlete teslim edilerek, bu metal paraların kağıt paralarla olan değişimi kontrol altına alınmıştır. Genel olarak kağıt para çav Uygur sahasında, belirli para (çav) ihtiyacını karşılamak üzere yapılan arazi satış veya kiralama belgeleri ile köle alım satım belgelerinde bir tür ödeme aracı olarak geçmektedir. Belgelerden edindiğimiz bilgilere göre Uygurlarda arazi satışlarının belirli ihtiyaçlar için yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu ihtiyaçların başında böz "pamuklu kumaş", kepez "pamuk", para (çav) gelmektedir (detaylı bilgi için bk. Özyetgin 2004).

Türklerde el sanatları da ticaretin bir parçasıdır. Madene ve ağaca istedikleri şekli verebilen Türkler, ondan masa, sandalye, yatak, perde, dolap, sepet ve kap-kacak türü eşyaları yapabiliyorlardı. Orta Asya'nın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen kazılarda bunlar ortaya sık sık çıkarılıyor. Mesela Hazar şehirlerinden Sarıg-el'de (Sarkel) çanak-çömlek ve çeşitli maden işleme atölyeleri mevcuttu.

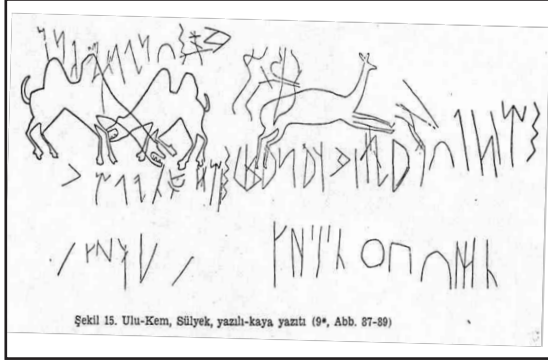
Dünya masa, sandalye, koltuk, karyola türü tahta yatakları Türklerden öğrendi. Ahşap malzemeleri, sahip oldukları ormanlardan elde ediyorlardı. Ormanlar aynı zamanda ok, yay ve kargı gibi silahları için de ham madde kaynağıydı (Gömeç 2013:12). Güney Sibirya'da Altay Dağı eteklerinde Pazırık'da Rus arkeoloğu Rudenko tarafından açılan M.Ö. IV. ve III. yüzyıldan kalma kurganlarda Hunlar'a ait birçok eşya ile buzlar içinde bozulmayan insan ve hayvan ölüleri bulunmuştur. Leningrad Ermitage Müzesi'nde saklanan bu eserler arasında halı, kumaş, renkli keçe aplike örtüler gibi, hayvan kavgaları ve insan figürleri ile süslü çok zengin tekstil işleri yanında atlı araba, çeşitli eşya vardır.

Bu kurganlardan çıkan halı ve tekstil işlerinin Hun sanatı bakımından ayrı bir ehemmiyeti vardır. Bunlardan bazılarında Ahemeniş sanatı tesirleri açıkça görülmekle birlikte keçe üzerine ince renkli deriler yapıştırmak suretiyle süslenen bir grup tekstil işleri tamamıyla orijinal Hun üslubunu belli etmektedir. Bunlar, eyer örtüleri olarak yapılmıştır. Böyle keçeden bir belleme üzerinde renkli derilerden kesilerek yapılan yapıştırılmış parçalarla bir dağ keçesine sarılan kartal grifonu gösteren bir hayvan kavgası canlandırılmıştır.

Çok realist ve ölüme yaklaşan keçinin ürpermelerini bütün kuvvetiyle aksettiren sahne simetrik olarak arka arkaya iki defa tekrarlanmıştır. Bu Hun sanatı için çok karakteristik bir üslubu göstermektedir (Aslanapa 2002:296).

Hun ve Köktürk sanatları hayvan üslubu adı verilen Türk sanatının en mühim tarzına istinad etmekteydi. Bu üslup, Hun ve Köktürklerden sonra Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini de etkilemiştir. Kaya, yazıt, ağaç, kağıt, ileriki dönemlerden itibaren cami ve medrese duvarlarında da görülen bu sanat

tarzının ilk izlerine milattan önceki dönemlerde rastlanır. Yenisey havalesinde kaya üzerine kazınmış çok sayıda geyük, keçi ve kurt figürü bulunmuştur.

Görüntü 2: Sulek VI Yazıtı ançig eşidip bay apam el yarayu el ançag ök baş alpago

Görüntü 3: Köl Tigin Yazıtındaki Dağ Keçisi Simgesi

“öylece işidip zengin babam yurda yararlı olarak yurdu, öylece düzenledi. Bizzat baş yiğitler.” (Aydın 2013:250-251).

Sonuç olarak eski Türklerde iktisadi hayatın dinamiklerinin hayvancılık, tarım, ticaret, madencilik, askerlik ve el sanatlarına dayandığını söyleyebiliriz. Bu dinamikler birbirine girift, yalnız bir o kadar da bir diğerinden farklı

tezahürleri bulunan bozkır coğrafyasının sert mizacına uygun olarak gelişmiş kültürün yansımalarıdır.

KAYNAKÇA

AHMETBEYOĞLU Ali (2015), “İslamiyet Öncesi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Yapı”, Türk Kültürü El Kitabı (Ed. İhsan Çapcıoğlu-Hayati Beşirli), Grafiker Yayınları, Ankara.

ASLANAPA Oktay (2002), “İslâmiyet’ten Önce Türk Sanatı” Türk Dünyası El Kitabı, C. 2, Ankara, s. 295-309.

BAYKARA Tuncer (1991), “Eski Türk Ziraat Hayatı Üzerine Bazı Bilgiler”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s. 1-24.

GÖMEÇ Saadettin (2013), “Konar-Göçer Türklerde Ekonomik Hayat”, SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Kemal Göde Armağan Sayısı, s. 1-21.

GÜL Bülent (2004), Eski Türk Tarım Terimleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

ÖZYETGİN Melek (2004), “Eski Türklerde Ödeme Araçları:Kağıt Para Çav’ın Kullanımı”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s. 90-105.

SERTKAYA Osman Fikri – Alimov Rysbek (2006), Eski Türklerde Para (Göktürklerde, Uygurlarda ve Türgişlerde), Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ŞEN Serkan (2008), “Eski Türklerde Maden İşçiliğine Bir Bakış”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 3 (Eylül 2008), s. 162-172.

YILDIRIM F.-AYDIN E.-ALİMOV R. (2013), Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig, Bilgesu Yayınları, Ankara.

TÜRKİYE'DE İSTİHBARAT MEKANİZMALARININ KOORDİNASYON SORUNU

Zafer SÖYLEMEZ*

GİRİŞ

Türkiye'de istihbarat ile ilgili akademik çalışmaların sayısı, kaynaklara erişim engeli ve gizli bilgilerin paylaşımının suç olmasından dolayı, sınırlı düzeydedir. Açık kaynaklardan faydalanarak gerçekleştirilen bu çalışmada İstihbarat mekanizması içinde önemli bir yer tutan koordinasyon konusu ele alınmıştır. İstihbaratın kavramsal anlamda tanımı yapılmış ve soruna ışık tutan görüşlere yer verilmiş, çözüm önerisi getirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de İstihbarat faaliyetlerini yerine getiren istihbarat kurumlarının birbiri ile iyi bir koordinasyon içinde olamayışı sık sık kamuoyunda gündeme gelen bir tartışmadır. İstihbarat kurumları arasında meydana gelen bu problemin nasıl çözüleceği hakkında da görüş birliğinin olmaması başka bir sorun teşkil etmektedir.(Tılısbık ve Akbal, 2006: 271-272)

1. İstihbaratın Tanımı:

İstihbarat kelime anlamı itibari ile haber anlamına gelse de bizim kullandığımız istihbarat kelimesi için tam anlamı ile bir açıklama ifade etmez. Haber ya da haberler istihbarat faaliyetinin ana hammaddesidir. İstihbarat toplanan bu haberlerin analiz edilmesiyle elde edilen yeni bilgi ya da bilgilerdir.

İstihbarat, Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğüne göre; "Haber, bilgi alma, İstihbar etmek, haber almak, duymak, öğrenmek. İstihbar'ın çokluk biçimi. Yeni öğrenilen bilgiler, haberler, bilgi toplama, haber alma" olarak tanımlanmaktadır.

Özdağ'a göre " İstihbarat ulaşılabilen bütün

açık, yarı açık ve/veya gizli kaynaklardan her türlü aracın kullanılması sonucunda elde edilen her türlü veri malumat, ve bilginin ulusal genel veya ulusal özel plandaki politikaların gerçekleştirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin engellenmesi amacı ile toplandıktan sonra önemine ve doğruluğuna göre sınıflandırılması, karşılaştırılması, analiz edilerek değerlendirilmesi süreci sonucunda ulaşılan bilgidir" (Özdağ,2014:31) Şeklinde tanımlanmaktadır.

Araştırmacılara göre istihbaratın tanımı farklılık gösterse de ana çatı değişmemekte ve haberlerin toplanması, analiz edilip değerlendirilmesi ve yeni bir bilgi (ürün) elde edilmesi noktasında görüş birliği olduğunu söyleyebiliriz.

2. İstihbarat'ta Koordinasyon Mekanizması

İstihbarat kavramı literatürde her aşaması ile çok yönlü bir kavram olarak ele alınmaktadır. İstihbaratın ana felsefelerinden ve temel prensiplerinden birisi merkezden planlanması ve uygulanmasıdır. İstihbarat bu nedenle koordinasyonu zor ve uzmanlık gerektiren bir konudur.

Çok parçalı istihbarat yapılarının koordine sorununu bugün ABD de bile tam anlamı ile çözülmüş değildir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası Amerikan gündeminde uzun bir süre yer tutan tartışmalardan biri de istihbarat örgütlenmesinin gözden geçirilerek revizyona tabi tutulması olmuştur. ABD istihbarat topluluğu sistemi içerisinde koordinasyondan sorumlu olan birim Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)'dür. (Güler, <http://www.21yyte.org/>)

İngiliz istihbaratında ise bu koordinasyonu Müşterek İstihbarat Komitesi yapmaktadır.

* Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi,
(zafersoylemez@hotmail.com)

Komitenin başkanı olan Güvenlik ve İstihbarat Koordinatörü Başbakanı karşı sorumludur.

Türkiye’de ise istihbarat kurumları arasındaki koordinasyonun sağlanmasından Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı sorumludur. 2937 sayılı Mit kanununa göre “ Bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yukarıda belirtilen görev ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili koordinasyonun sağlanması ve istihbarat çalışmalarının yönlendirilmesinde, temel görüşleri oluşturmak üzere, MİT Müsteşarının Başkanlığında Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) kurulmuştur” (Mit,2015:https://www.mit.gov.tr)

Teşkilatlar arasında yapısal ve görev alanları farkına dayalı güvensizlik nedeniyle koordinasyon ve işbirliğinin yeterli düzeylerde olmaması, Türk İstihbarat Sistemindeki en önemli problemlerden biri olduğu görülmektedir. İstihbarat sisteminde koordinasyon ve işbirliğinin yetersiz seviyelerde olması, istihbarata gayretlerinin boşa harcanmasına, faaliyetlerde istenilen sonucun alınamamasına neden olmaktadır.

Bu konuda Irak’ın kuzeyinde Kızılay görevlisi maskesini kullanırken şehit olan MİT mensupları ile ilgili olarak Kızılay yetkililerin açıklamaları, İstanbul’daki İngiltere Büyükelçiliği, Sinagog ve HSBC Banka yapılan bombalı eylemler öncesi koordinasyon ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan istihbarat zafiyetlerini, işbirliği ve koordinasyon sorununa örnek olarak vermek mümkündür. (Ateş, 2012:82)

İstihbaratta koordinasyon eksikliğinin doğuracağı sorunlar hem direkt hem dolaylı olarak ülke vatandaşını mağdur eden, İstihbarat teşkilatının imajını olumsuz etkileyen, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi sadece eylemi yapan terör örgütlerinin değil, aynı zamanda güvenlik güçlerinin de yanlış istihbarat ya da koordinasyon eksikliği yüzünden halkı ve kamu düzenini olumsuz etkileyebilecek uygulamalar içerisinde olabileceği unutulmamalıdır. İstihbarat teşkilatı hem istihbarat faaliyetini yapmak hem de diğer istihbarat kurumları ile yüksek bir koordinasyon içerisinde olmak zorundadır.

MİT’ in yeniden yapılandırılması ile oluşturulan MİKK, 2012 de faaliyete başlamıştır. Emniyet, Jandarma ve başka kurumlardan uzman personelin katılımıyla MİKK’ nin çalışmaları MİT Müsteşarlığı bünyesinde oluşturulan MİKK Genel sekreterliğince yürütülüyor. 2007 yılında Ankara’nın Kurtuluş semtindeki otoparkta bulunan panelvanın içinde 300 kilogram patlamaya hazır bomba (TNT-Sodyum Nitrat) bulunması koordinasyonun başarısıdır (Ateş.2014:203-204)

SONUÇ

İstihbarat mekanizmaları arasında yüksek uyumlu bir koordinasyonun varlığı hem bilgiye erişimi kolaylaştırıcı hem maliyeti düşürücü bir etki yapacaktır. Unutulmaması gereken en önemli konulardan biri de İstihbarat teşkilatlarının beraber çalışmalarını sağlayacak olan unsurlar, birbirine güven ve yasal mevzuatın tam olmasından geçer. MİKK’ nun kurulması ve olumlu sonuçlar alınması ile birlikte, birimin tüm ülkede faaliyete geçmesine karar verildi. Yapılan bu uygulamaların İstihbaratı koordine ve eşgüdüm içerisinde yürütmek için gösterilen gayretlere örnek olarak vermek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akbal,Ö. Tılısbık,N. (2006) “İstihbarat ve Türkiye” Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 271-272

Ateş,H. (2012) “Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi” Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş,H,(2014) “Türk İstihbarat Sisteminin Sorunsalları” Detay Yayıncılık, 202-204

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2014/04/14/7543/turk-istihbaratini-yeniden-yapilandirmak> Erişim tarihi 31.12.2015, 13:00

<https://www.mit.gov.tr/2937.pdf>, Erişim tarihi, 31.12.2015

